

Högskolan
Kristianstad

Högskolan Kristianstad
291 88 Kristianstad
044-250 30 00
www.hkr.se

Självständigt arbete, Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i
fritidshem, 15 hp
HT 2021
Fakulteten för lärarutbildningar

”Naturen är helt magisk”

Yrkesspråk för beskrivning av resonans med Världen i fritidshem

Nicklas Sundberg

Författare

Nicklas Sundberg

Titel

"Naturen är helt magisk": Yrkesspråk för beskrivning av resonans med Världen i fritidshem

English title

"Nature is absolutely magical": Professional language about resonance with the World in Educare center

Handledare

Anders Eklöf

Bedömande lärare

Charlotte Tullgren

Sammanfattning

Inledning: Det moderna samhället har ökat sin förfogbarhet, alltså förmåga att styra och kontrollera, allt mer. Det är en drivkraft bakom utveckling av tekniska framsteg som gav moderna människor autonomi och utrymme till demokratiska reformer. Men utvecklingen är alltmer paradoxal i senmoderna samhället. Kompetensutveckling uppfattas trycka ut ett mer oförfogbart och holistiskt lärande. Ett lärande som samtidigt benämnt som bildning efterfrågas tydligt till grundskolan. Bildning menar sociologen Rosa behövs för psykisk hälsa likväl som för demokratin och ekologiskt hållbar utveckling.

Syfte och frågor Uppsatsens syfte är att undersöka vad fritidspersonal beskriver som pedagogiskt viktigt i möten med naturen, konsten, existentiellt och historien i fritidshem. Vidare syfte är att diskutera bidrag till det fritidspedagogiska yrkesspråket genom att sätta beskrivningarna i dialog med Hartmut Rosas sociologiska perspektiv om resonansrelationer.

Teoretiskt ramverk Det teoretiska ramverket är en pedagogisk tillämpning av den sociologen Hartmut Rosa som intresserar sig för vad som är gott och hållbart sätt att relatera till världen, som både människor och ting, men också existentiella totaliteter som Naturen. Den existentiella dimensionen i teorin är åskådningsoverskridande på ett sätt som gör att det kan inkludera och göra jämförbar relationen till Naturen, med relationen till Existenssfären. Det goda benämns som resonans. Det kännetecknas av en halvförfogbar, aktiv och ömsesidig kommunikation med Världen. Att vara öppen för detta är att vara resonans-disponibel, vilket inte sig garanterar att resonans uppstår. Det är här förfogbarhet blir centralt. Vårt stressiga kontroll-samhälle riskerar att vilja förfoga för mycket så att det inte finns utrymme för att lyssna in och inspireras av Världen. Att ge utrymme i tid och attityd till att elever får komma till och vara i samspel med Världen kan benämnas som resonansdisponibilitet, alltså att bli tillgänglig för att ta in och svara. Det är detta som är bildning, enligt Rosa. Hens motsats, alienation, kan förfina möjligheten till resonans, som kompetensutveckling, men obalans blir dissonans. Världen går från att uppfattas till en grund god helhet till en massa stumma eller stressande distans - och aggressionspunkter.

Bakgrund: Mindre resonant språk exemplifieras när det gäller naturen med att rekommendation om att odla och ha djur tagits bort ur styrdokument. Som ökade förfogbarhetskrav exemplifieras systematiskt kvalitetsarbete och normkritisk pedagogik i jämförelse av Allmänna råd för fritidshem nu jämfört med det första med ett pedagogiskt program, år 1988.

<i>Litteraturgenomgång</i>	Till diskussionen hämtas kunskap om utvecklingen i förståelsen av vetandes horisonter i Sverige, särskilt när det gäller bildning, historia och existenssfären. Här definieras också begreppet yrkesspråk.
<i>Metod, etik, material</i>	Huvudmaterialet är 8 enskilda intervjuer och en fokusintervju med 2 informanter. Till detta finns också svar på en enkät besvarad av 2 informanter som tillkom efter initiala svårigheter få tag på informanter. Analysen sker med kvalitativ innehållsanalys utifrån det teoretiska ramverket.
<i>Resultat</i>	Fritidspersonalen beskriver bildning i Rosas mening som högt värderat, utan att själva begreppet används. Naturen är den tydligaste resonanssfären när det gäller kulturell bildning i fritidspersonalens beskrivning av vad som är viktigt. Historien som sägs minst om, alltså är den stummaste resonanssfären av Hartmut Rosas fyra. Flera begrepp från resonansrelationsteori framstår som potentiella resurser från Hartmut Rosas, särskilt bildning som resonansdisponibilitet och förfogbarhetsnivåer.
<i>Diskussion</i>	Uppsatsen argumenterar för att bildningsbegreppet bör få större spridning inom det fritidspedagogiska fältet för att höja fritidspedagogikens status och handlingskraft i systematiska kvalitetsarbete.

Ämnesord

resonans, bildning, fritidshemmet, kulturliv, fritidspedagogik, kvalitet, postsekulär, yrkesspråk

Förord

- Kan man vara säker på att mattan flyger hem med oss? [sa Lille Skutt]
- Nä, man kan aldrig vara riktigt säker på flygande mattor. [sa Skalman]
(*Bamse – världens starkaste björn*, årgång 1977, nr 7)

Skalman är den avslappnade och nyfikna sköldpaddan som tycker ”skynda” är ett fullt ord. Sociologen Hartmut Rosa, som är huvudteoretiker för denna uppsats, är besjälad av att teoretisera motsatsen till att skynda för mycket. Skynda kallas på samhällsteorispråk för social acceleration, och Rosa förordar i stället att vi ska göra oss resonansdisponibla. Som Rosa och Endres (2017, s. 133) skriver i *Resonans Pædagogik: Når det knitrer i klasseværelset*:

Disponibel Resonans er en positiv grundholdning, hos et subjekt, till verden. Det vil sige, att subjektet er parat till at indlade sig på resonansrelationer, att gå verden till møde med åbenhed og tillid og dermed også acceptere den fornøde sårbarhed, som følger med.

I andra Bamseserier lugnar frågar Skalman Lille Skutt om han verkligen menar hårda domar när någon gjort något riktigt elakt. Skalman tror att Vargens identitet kan förvandlas. Skalman kan också påminna sina vänner om värdet av organisering. Att djuren tillsammans kan förvandla andra. Vid sidan av Bamsetidningar läser jag för mina kära barn ibland en modern variant av en antik fabel om en utsvulten och frusen varg. Vargen är sugen på att bosätta sig med en modern vakthund som förfogar över så mycket bekvämlighet. Vargen överger idén för sitt mer oförfogbara liv när den inser att priset är att i praktiken överge mycket förfogbarhet över sitt liv. Det moderna livet har denna paradox av att vi tekniskt i princip kan förfoga över så mycket mer än förut, men i praktiken får betala med att vara fångna i olika system. Några tankvärda exempel på inspirerande resonansdisponibla människor är gruvkvinnan Karin Stöckel som i sitt sommarprat 2022 talar om sin sensibilitet för gruvberget som vore den en vän, eller Annika Granbeck, operativ stationschef på Tarfala forskningsstation, som i Sveriges Natur (5.22) säger: ”Glaciärerna talar till oss på något vis. Det är magiskt.” Det citatet klingar resonant med mitt arbetes rubrik – en beskrivning från min första intervju. Natur som talar är existentiellt svindlande tanke, men det är en tanke som för floden Ganges omvandlats till juridik.

Docenten i politisk teologi Patrik Hagman skriver i en text om den intervju som fick mig upptäcka Hartmut Rosas, med den i sig mig inspirerande rubriken ”Tid för resonans: Hartmut Rosa ger oss ett nytt sätt att tala om det goda livet”

.../ Rosa [svarar] på huruvida hans projekt i grunden är ett religiöst projekt. Hans svar är intressant, det fångar något viktigt om tidsandan. Han säger att han inte tänkte så, han ville skapa en sociologisk teori om vad motsatsen till alienationen är. Men ju mer han arbetade med begreppet, desto tydligare blev hans religiösa kopplingar, och desto mer medveten blev han om att han hamnat på det område där .../ teologiskt tänkande alltid rört sig.

Vad har detta med fritidspedagogik att göra då? Ja, så himla mycket. För mig är alienationens exempel i fritidsjobbet som (obehörig) lärare i fritidshem med hem- och konsumentkunskap i en anpassad grundskola många. Alienation av krav på ökad förfogbarhet över mitt arbete från många håll. Jag känner mig ofta behandlad som en artificiell intelligens mer än som en som kan se utanför det programmerade. Ifyllnaden av standardiserade matriser eller liknande om förmågor, extra anpassningar, närvaro och misstänkta kränkningar, är några exempel. Hetsiga bildschemaproduktioner för sakens skull, korvstoppling på studiedagar och arbetsplatsmöten som mest informerar efter huvudmannens årshjul är andra exempel. Så välkomnar också förvaltningschefen oss digitalt tillbaka efter jul med ord om oss som en av ett stort maskineri. Minns i kontrast mitt djupa och sårbara engagemang i KFUM (YWCA-YMCA) Scouterna. Också sociologen Hartmut Rosa har i två poddar¹ uttryckt sig se starkast resonans i lägerliv. Där fanns de ”bästa samlade betingelser för elevernas bildning /.../” (Skolverket, 2022d, s. 9).²

Stort och varmt tack till min tydliga, noggranna och kunniga handledare Anders, till engagerade medstudenter, till alla förstående för den tid som jag varit frånvarande för studier, och förstås min familj för er resonansdisponibilitet! Tack!

---

¹ Culture and Inequality podcast: <https://podcasts.apple.com/nl/podcast/special-episode-hartmut-rosa-resonance-and-the/id1533967764?i=1000537989307&l=en>;
Läsarpodden: <https://podcasts.apple.com/se/podcast/sommarspecial-del-3-hartmut-rosa-on-resonance-politics/id1037377838?i=1000532773997>

² Detta är ett av de två ställen som bildningsbegreppet används i läroplanen, Lgr22 (Skolverket, 2022d).

Innehållsförteckning

1. Inledning	8
1.1 Debatt: god (ut)bildning i Sverige?.....	8
1.1.1 Undervisning som styrning eller samspel	9
1.1.2 Socialrättvisa och kulturellt goda liv	10
1.1.3 Att utveckla hållbara identiteter och traditioner	11
1.2 Syfte och frågor: Upplevelser och Resonans	11
2. Teoretiskt ramverk: Resonansrelationer	12
2.1 Världen och fundamenten för resonansrelationer	12
2.2 Resonans som en postsekulär grundval.....	14
2.3 Hållbarhetscentrerande bildningsteori	15
2.4 Didaktisk teori: förfogbarhet i fyra nivåer	16
2.5 Teorikritik	19
3. Bakgrund: Uppdrag i förändring.....	21
3.1 Mindre resonansdispositiv kommunikation	21
3.2 Ökade förfogbarhetskrav i Allmänna råd, 2014.....	22
3.3 Framtiden: SOU2020:34, kap 10.	23
4. Litteraturgenomgång.....	24
4.1 Fritidshemmets undervisning	24
4.2 Bildning i och utanför Fritidshemmet	26
4.3 Kultur, historien och existenssfären	29
5. Metod.....	31
5.1 Kvalitativ ansats och en teoristyrd illustration.....	31
5.2 Processen mot Trost stadieteoretiska perspektiv	31
<i>Dimension 1: Tematisering .....</i>	<i>31</i>
<i>Dimension 2: Design med metodval, etik, intervjuguide och urval.....</i>	<i>31</i>
<i>Dimension 3: Intervjuer, efter informantsök och kompletterande enkät .....</i>	<i>32</i>
<i>Dimension 4 och 5: Överföring ↔ Bearbetning ↔ Analys.....</i>	<i>34</i>
<i>Dimension 6: Resultat ↓ .....</i>	<i>35</i>
<i>Dimension 7: Rapportering ↑ .....</i>	<i>35</i>
5.3 Analysmetod: kvalitativt innehåll utifrån teori	35
5.4 Metodkritik.....	36

6. Undersökningsetik i filosofiskt perspektiv.....	37
7. Analys.....	39
7.1 Materialet: Fritidshemmen och informanterna.....	39
7.2 Resonansbegrepp i analys av beskrivningar	42
7.2.1 <i>Bildning som resonansdisponibilitet och förvandling .....</i>	<i>42</i>
7.2.2 <i>Förfogbarhetsnivåer för att nyansera mål för lärande.....</i>	<i>45</i>
7.2.3 <i>Existentienssfären som resonans- eller aggressionspunkt.....</i>	<i>45</i>
7.2.4 <i>Historia, som en stum den existentiella resonansaxel .....</i>	<i>48</i>
7.3 Slutsatser	50
7.3.1 <i>Bildning högt värderat utan själva begreppet .....</i>	<i>50</i>
7.3.2 <i>Naturen är tydligaste resonanssfären – Historien stummast.....</i>	<i>51</i>
7.3.3 <i>Resurs att nyansera yrkesspråk och vidga hållbarhetshorisont .....</i>	<i>51</i>
8. Diskussion	54
8.1 Resultatreflektion	54
8.2 Vidare undersökningsidéer	57
Referenslista.....	59

Bilaga 1 Missiv med samtyckesblankett för deltagande

Bilaga 2 Intervjuguide

Bilaga 3 Enkät

1. Inledning

1.1 Debatt: god (ut)bildning i Sverige?

quality of human life (and of social conditions) cannot be measured simply according to available options and resources, but rather requires examination of the relationship to the world that shapes said life (Rosa, 2019, s. 26).

Ovan sällar sig till den tyske sociologen Hartmut Rosa till de i svensk utbildningsvetenskap mer kända Gert J Biesta (2021) och Jonna Bornemark (2018) i en samtida debatt om god utbildning som något utöver det mätbara. De förenas i ett intresse för att sätta en tillitsfull och sårbar nyfiken på Världen, såsom den framträder utanför det mätbara. Denna uppsats avser utforska Hartmut Rosas debattinlägg som sin teori i kommunikation med utveckling av yrkesgemensamt vetenskapsteoretiskt språk och självständig yrkesetik för lärare i fritidshem (Colnerud & Granström, 2015). Det handlar både om mer status för fritidspersonal och mer förfogbarhet, alltså styrbarhet och kontroll, i och med vår undervisning. Bornemark (2018) har beskrivit, bland annat utifrån fritidspersonals erfarenheter, hur (sen)modernt språkbruk ofta präglas av en väl förenklande syn på världen från René Descartes. Det kompletteras av Bornemark med mer organiskt och magiskt tänkande från två renässansfilosofer. Bornemark (2019) argumenterar för att det sker på bekostnad av att människor såväl som världen i stort ofta är och mår bäst av det senare. Ett sådant mekaniskt tänkande, där livet ska följa som en manual, kan vara när ett och samma didaktiska analytiska koncept förutsätts fungera för väldigt många olika typer av situationer.

Tre exempel på koncept vars dominans och gestaltningar i praktiken som är den normkritiska pedagogiken i likabehandlingsarbete i sitt fokus på social rättvisa i viss mening, kompetensbegrepp formaliserade i bedömningsmatriser och extra anpassning eller särskilt stöd utifrån inkludera diagnoser. Det handlar om ett samspel mellan naturfilosofi och värderingsgrund, alltså hur vi tänker om hur världen är sätter ramar eller horisonter för hur vi tänker att vi kan böra handla.

1.1.1 Undervisning som styrning eller samspel

Undervisning definieras ofta som framför allt lärares kontroll eller målstyrning, s k intention, och i andra hand samspel, s k interaktion (Pihlgren, 2017; Ackesjö & Haglund (2021). Men Skolverket (2022a) efterfrågar som led i lansering av ny läroplan genom ett panelsamtal om bildning en uppgörelse i skolan med praktiker som begränsar det samspeleinriktade lärandet – bildningen. I myndighetens anslutande föreläsningen *Bildning – motorn för gemenskap och framsteg*, eller *Bildning i den digitala eran*, säger Handelshögskolerektorn Lars Strannegård att globalt framgångsrika utbildningsinstitutioner är det för sitt arbete med humanistisk bildning, andlig och moralisk utveckling, och konst (Skolverket, 2022b). Hen sätter detta i polemik mot ett traditionellt ensidigt fokus på tankeinriktad kompetensutveckling i Sverige. Skolverket (2022c) betonar också genom en annan föreläsning att bildningen både ska gälla lärande runt humaniora och naturvetenskap. Trots detta har bildning, till skillnad från andra begrepp från grundskolan, inte introducerats i fritidshemmets egna styrdokument. Undervisning har i stället modifierats av Skolverket (2014) med att det ska ges vidare innebörd av omsorg och skolan. Samtidigt visar forskning att nyexaminerade lärare i fritidshem betonar å ena sidan mer styrning än sina tidigare examinerade fritidspedagogkollegor och å andra sidan betonar större elevaktivitet än i skolan (Ackesjö, Nordänger & Lindqvist, 2016). Ackesjö & Haglund (2021) har med inspiration från förskolan föreslagit det yrkesspråkliga tillägget ”inbäddning” till ”undervisning”. De kategoriserar samtida inbäddad undervisning i fritidshem utifrån ordfrekvensanalyser av reflektionstexter skrivna av fritidspersonal den inbäddade undervisningen ii här nämnd ordning efter ordfrekvens (flest ord först): lekinriktad, ämnesrelaterad, situationsstyrd och värdegrundsrelaterad. Den mest fria till elevernas egenaktivitet är den situationsstyrda, medan de andra, präglas av styrning, allra mest den ämnesrelaterade. Sen kan en problematisera om kvantitet i flest ord egentligen mest säger något om vad personalen har flest ord för snarare än kvalitativt vad de verkligen lägger mest tid eller vad som de eller eleverna värderar.

Ackesjö och Haglund (2021) värderar utifrån sin syn på undervisning som att högre kvalitet framför allt ligger i grad av styrning, utifrån att det skulle göra det lättare att utvärdera resultat. Ann S Pihlgren (2017) har i stället beskrivit fritidshems-

undervisning som något som bör värderas utifrån grad av styrd variation mellan fokus på visst resultat respektive viss processkvalitet. Den menar att det ibland finns ett värde av en låg grad av lärarens styrning såväl när det gäller resultat som process, vilket den kallar en kaotisk/kreativ undervisningsposition. En position som kan ge stort utrymme för elevers egen bildning. Det sätts i motsats till klassisk undervisningsposition där det både är tydligt styrt vad gälla resultat och process. Att lärares styrning och kontroll sätts i fokus i båda fallen för vad som är god undervisning kan förstås som del av den inledningsvis nämnda debatten om ökad fokus på mätbarhet och mekaniskt tänkande. En risk med denna är att den sätter på undantag elevens egenaktivitet och samspel, alltså eget relationskapande med världen. Den risken är rimligen ännu större när det gäller andra och annat än institutionens egen personal, kontrollerade miljöer och kontrollerbara objekt i kontrast till kulturarbetare utifrån, leksaker hemifrån eller höga klätterträd och vassa föremål i skogen, eller begrepp med relation till den religiösa världen.

1.1.2 Socialrättvisa och kulturellt goda liv

Rosa (2013) argumenterar också för att pedagoger behöver prata om denna djupa och långsiktiga påverkan som formas av kulturella normer på lektioner och raster. Det kan vara normer om snabb utveckling som kan göra det svårt med den överlåtelse (commitments) och trofasthet som kan krävas för att resonansrelationer, exempelvis när det gäller att behärska eller hantera ett instrument eller en idrott. Det handlar om hälsofrämjande och hållbara värderingar. Ur svenskt perspektiv knyter det an till hur Skolverket (2019) kritiserat att särskilda tillfällen eller program, såsom livskunskap, antimobbingsprogram eller temadagar, blir för punktuellt, och att arbetet med hälsa och värderingar måste vara integrerat i vardag. I studie av likabehandlingsarbete i praktiken har Langmann och Månsson (2016) pekat på hur detta också gäller normkritik. Normkritiska pedagogiken har resurser för att arbeta med att kritisera social orättvisa, alltså frihet *från*, däremot saknas inneboende resurser att bedöma innehållskvalitéer att ha rätt och frihet *till*. Ett omdebatterat exempel är nyspråk och uteslutande av tomtar i Lucia (Ehrlin, 2022).

1.1.3 Att utveckla hållbara identiteter och traditioner

I läroplanen står att utbildning i djupare mening är kulturarvsförmedling, samtidigt så menar Barrling och Germe (2022) att till svensk kultur hör att förneka sin kultur. I valrörelsen 2022 aktualiserades en här nämnvärd debatt om kulturkanon. Min erfarenhet och analys av studier till teologie kandidatexamen är att det alltid finns, mer eller mindre explicit, kulturkanon i skola och samhälle. Mer meningsfullt än en mekanisk debatt om vilka kuggar i form av olika konstverk som ska ingå, vore att diskutera vad som bör vara mål- och innehållskriterierna, alltså frågan om vad god, inte bara rätt eller rättvis, (ut)bildning bör vara. Just Fritidshemmet har länge jobbat särskilt med kulturell identitetsutveckling, alltså delaktighet i samhällets kultur i stort (Johansson, 1984; Socialstyrelsen, 1980). Utveckla identitet och kulturlivet nämns fortfarande som syfte för Fritidshemmet (Skolverket, 2016). Att arbeta med identitet och kulturliv kan också beskrivas som en del av den andliga dimensionen i Fritidshemmets uppdrag att bidra till hållbar utveckling (Skolverket, 2016). Det spännande med just Hartmut Rosa som jag inledde med att citera är att hen i den teori vilken jag citatet kom ifrån, med begreppet resonans adresserar förutsättningar för andlig såväl som ekologisk hållbar utveckling.

1.2 Syfte och frågor: Upplevelser och Resonans

Uppsatsens syfte är att undersöka vad fritidspersonal beskriver som pedagogiskt viktigt i möten med naturen, konsten, existentiellt och historien i fritidshem. Vidare syfte är att diskutera bidrag till det fritidspedagogiska yrkesspråket genom att sätta beskrivningarna i dialog med Hartmut Rosas sociologiska perspektiv om resonansrelationer. Syftet undersöks med följande frågor:

1. Hur beskriver fritidspersonal vad som är pedagogiskt viktigt i relation till naturen, konsten, existentiellt och historien i fritidshem?
2. Vad kan en pedagogisk tillämpning av Rosas sociologiska teori om resonansrelationer tillföra fritidspedagogiska yrkesspråket?

2. Teoretiskt ramverk: Resonansrelationer

Här beskrivs Hartmut Rosas teori om vår relation med världen: Resonans, med hjälp av Ebbe Vestergaard (1976) modell ”Den pedagogiska teorins olika delar” alltså: värderingsgrund, naturfilosofi, metoder och medel, människosyn, samhällsteori, bildningsideal, bildningsteori, didaktisk teori och den religiösa grundvalen (s. 15). Därtill kommenteras teorin något i relation till den teoretiskt näraliggande och mer kände sociologen Jürgen Habermas (Pedersen, 2014).

2.1 Världen och fundamenten för resonansrelationer

Resonans som fenomen begripliggjordes ursprungligen ömsesidig kommunikation inom musik och fysik. Den ömsesidiga kommunikationen börjar hos Rosa i och med den egna kroppen, exempelvis att balansera aktivitet och vila som är en förmåga i Fritidshemmets läroplanskapitel (Skolverket, 2016). En sådan förmåga kan utvecklas med att distanserat, alltså aningen alienerat, analysera fakta om olika mätbara parametrar. Då kan eleven få en kropps-kompetens – en kunskap om kroppen. Men det är en kunskap som om alla kroppar är mer eller mindre likadana objekt som ska kombineras med andra objekt, exempelvis vissa födoämnen och viss mängd pulshöjande intervaller. Det liknar hur en mekaniskt bygger och programmerar robotar. För att ta till sig detta och göra det användbart så behöver en människa dock bli bekant med sin egen kropps specifika organiska logiker inom sig och i relation till världen i stort. Det handlar om den egna hälsa, såsom i exemplet här, men som en sociologisk teori handlar det förstås också om människans relation i och med samhället. Resonans kan socialt förstås som att vara uppleva sig delaktig, att ha ett mått av förfogbarhet över vad gruppen kan ska göra. Varken ingen eller full förfogbarhet, utan ett delat förfogande. Något som kräver en öppenhet, eller lyhördhet, för de andra. Motsatsens är dissonans, drivet av en paradoxal samhällsutveckling för ökad förfogbarhet över världen, som i praktiken, inte minst när utvecklingen går väl fort, leder till sin upplevda motsats. Människor exempelvis överväldigas av all information om sin kropp för att återgå till exemplet. Det leder till att människor blir irriterade eller passiveras till distansering, alltså en mer permanent dissonant disponering i relation till Världens kommunikation.

Resonans i relation till världen definieras av följande fyra fundament av Rosa (2020):

- a) **Upplevelse av tilltal** från någon eller något. Det kan vara inspiration, tröst eller kall. Det skulle i exemplet ovan kunna vara att kroppen känns tyngre och på andra sätt signalerar ett behov av vila.
- b) **Egenaktivitet** som personligt svar på upplevelsen. Det kan vara att bli en vän, bli kreativ med ett material eller ta ansvar i världen. I exemplet med kroppen kan det vara att dra sig undan till fritidshemmets soffa. Ett samspel.
- c) **Förvandling** som är ömsesidig, kallat ”dubbelriktad transformation” eller ”anförelse” i Reftells översättning. Det kan vara att uppleva tillhörighet, självkänedom eller uppleva en kallelse, samtidigt som något förändras med bilden av den andre eller det andra, såsom här kroppen.
- d) **Halvförfogbarhet**, eller nåbarhet, utan att kunna förfoga över världen. Även om vi försöker lyssna på kroppen på alla sätt så kan den ändå överraska oss. Kroppen, likväl som andra människor, förblir alltid åtminstone delvis ett mysterium. Kroppen förändras inte minst av samspel med världen runt den. Samtidigt behöver vi en resonansdisponibilitet, alltså någon grad av öppenhet för att bli berörda. Det vi inte har språk för något kan vi inte kommunicera med eller om det, exempelvis olika kroppssignaler.

Det sista fundamentet ovan innebär både att resonans kan uppstå när som helst och att det särskilt har förutsättningar där det finns ett halvförfogbart eller resonansdisponibelt förhållningssätt. Resonanspedagogikens främsta medel eller metod är pedagogens tillitsfulla nyfikenhet och engagemang.

Figur 1 Resonansdisponibelt förhållningssätt, RDF, respektive Alienerat förhållningssätt, AF

	Hjälpverb	Verb och substantiv	Prepositioner
Resonansdisponibelt förhållningssätt, RDF, halvförfogbart, relationellt, hög grad av ömsesidig interaktion	Kan	Inspireras, erbjudas, engagemang, intresse, process, frihet, tillit, synliggöra, utforska	med, i, för
Alienerat förhållningssätt, AF: distanserat eller aggressivt, alltså ingen eller dominerande intentionalitet	ska, måste	utmana, motverka, hantera, behärska	om, mot

I figur 1 beskrivs språkliga kännetecken för ett resonansdisponibelt förhållningssätt, RDF, respektive alienerat förhållningssätt, AF. I en fritidspedagogisk planering (FRIP) skulle RDF kunna vara ett mål om att bekanta sig med och lära känna vild natur, nya människor och deras verksamhet i lokala föreningslivet eller låta eleverna gå på teater. Mål där själva relationsskapandet och hens förutsättningar sätts i centrum. I detta typ av mål finns ett risktagande, alltså halvförfogbarheten, då det på gott och ont blir mer upp till eleverna själva. Det är samtidigt just att lämna till eleverna själva som Rosa menar ger en upplevelse av mening. Rosa ser att detta är tidskrävande, men menar att det övervägs av att bli mer hållbart. Eleverna får en relation till världen som de själva förstår bättre hur den hänger ihop och som de kan lär sig att utveckla själva. Enligt Rosa och Endres (2017) kan resonans inspirera till kompetensutveckling, liksom kompetensutveckling förfinas resonanssensibilitet. Det är alltså eftersträvansvärt med ett växelspel mellan dessa. Bildningsidealet är att kultivera resonansrelationer, eller snarare en disponibilitet eftersom resonans ingen orkar eller av andra skäl kan vara öppen för resonans hela tiden. Grundsynen är att dock att dock att människor mår bäst och lär mest i resonansrelationer.

2.2 Resonans som en postsekulär grundval

Den ateistiska sociologen Jürgen Habermas formulerade en ”vision av [ett postsekulärt] samhälle där såväl troende som icke-troende medborgare förväntas ha en självreflexiv medvetenhet om de egna övertygelseernas begränsningar” (Jonsson, 2009, s. 29). Utredningen om konfessionella inslag i skolväsendet (2019) berör värdet och det komplicerade med denna existentiella pluralism som grundläggande för att offentligt finansierad utbildning i Sverige. Genom resonansrelationsteorin går Rosa (2019) vidare i att utveckla för att tala åskådningsöverskridande om benämning av ritualer, såsom fritidshemmets traditioner i december, och gemensamma normer i relation till sin resonans. Riter, menar Rosa (2019), karakteriseras ofta av att ha resonans i alla fyra riktningarna – materiellt, socialt och existentiellt. Det senare är själva basen. Religionen och hens löften om en god framtid, eller andlighet, översatt i uppsats som existenssfären, beskrivs som bas för teorin. Rosa (2019) kategoriserar som väsentligt resonansrelationer till världen i ett

första steg i axlarna: vertikal, horisontell och diagonal, såsom världen vore ett koordinatsystem. Den vertikala resonansaxeln handlar om kulturell bildning, medan den horisontella handlar om medborgerlig bildning och den diagonala om materiell bildning (Se fig. 1). I ett andra steg beskrivs under den vertikala fyra sfärer: Naturen, Historien, Konsten och Existenssfären. Rosa (2019) menar att Naturen, Konsten och Historien kommit att sekulärt beskrivas som motsvarande källa till mening och identitet. Tillsammans utgör de fyra resonanssfärerna den vertikala, alltså en existentiell eller kulturell resonansaxeln. Rosa (2019) definierar den axeln som ”relation till livet, existensen, eller till världen som helhet eller totalitet uppfattad som över och bortom individen, där en egen röst kan uppfattas” (s. 195). Samtidigt som ursprunget finns i den existentiella sfären så förordar Rosa (2019) resonans som omfattar alla de fyra sfärerna för att det ska bli hållbart. Det handlar om att i och med Historien kommunicera om sin plats i relation till dem som kommer efter, liksom att i och med Naturen kommunicera om ekologin.

2.3 Hållbarhetscentrerande bildningsteori

Bildningsteori är enligt Vestergaard (1976) vad pedagogen anser sig ”förpliktad till och ansvarig inför” (s. 15-16). Det kan som kontrasterande exempel klassiskt vara förpliktelse till politisk samhällskritik som i den normkritiska pedagogiken, men också John Deweys med sin betoning av skolans roll för det jämlika samhället kan räknas hit. En annan typ av förpliktelse kan vara en till analyser, vilken enligt Vestergaard (1976) kan delas upp vetenskaps- respektive barncentrerad. En tredje kategori förpliktelse är till existentiell förståelse, vilket är i fokus hos Rosa. Medan Vestergaard (1976) vidare klassificerar ansvaret centrerat mot människa eller samhälle så är det här centralt att den existentiella förståelsen centreras hos Rosa (2019) till hållbar goda relationer i och med Världen. På liknande sätt som resonans respektive alienation i relation till kroppen tidigare beskrivs kan kroppar och andra material i estetiska processer med allmänna och distanserade fakta, såsom objekt, men sedan händer något specifikt i en viss miljö. Det handlar om den sociala miljön som kroppen eller den estetiska processen sker, men det handlar också om den vidare och i teorin basala existentiella helheten. Enskilda fakta och analyser har sin plats, men dissonansen uppstår när en inte relaterar dem till helheter. Det kan vara

en åskådning, men det kan också vara andra resonanssfärer, som sätter nuet i perspektiv med framtidens behov. En pedagogisk tillämpning av resonansrelationsteorin är en till existentiell totalitet centrerad förpliktad hållbarhetskommunikation.

Vad är hållbart gott i och med Världen? är den mest grundläggande frågan.

Figur 2 Läroplanens ämnen och kunskapsområdens motsvarighet i Rosas (2019) resonanssfärer och resonansaxlar

Skolämnen i Lgr22, samt ev. lokala lektioner med fokus på samhällets normer och värden	Kunskapsområden	Resonanssfärer	Resonansaxlar med relaterade bildningsbegrepp (och relaterade termer för lärandeobjekt)
Religionskunskap	Humanistiska	Existenssfären	Vertikal axel = Kulturell resonansaxel Kulturell bildning (företeelser)
Historia		Historiessfären	
Språk, t ex Svenska			
Bild, Musik, Slöjd	Estetiska	Konstsfären	
Matematik, Idrott och hälsa	Naturvetenskapliga	Naturssfären	
Biologi, Fysik, Kemi,			
Geografi, Hem- och konsumentkunskap	Samhällsvetenskapliga		Horisontell axel = Social resonansaxel Medborgerlig bildning (människor och gemenskaper)
Samhällskunskap			
Lokala lektioner med fokus på samhällets normer och värden			
Teknik	Tekniska		Diagonal axel = Materiell axel Materiell bildning (ting)

I figur 2 har kategoriserat olika skolämnen och kunskapsområden i rådande svensk läroplan med Rosas resonansaxlar och resonanssfärer (Skolverket, 2022d). Kunskapsområden återfinns i läroplanens andra kapitel under Mål för Kunskaper.

2.4 Didaktisk teori: förfogbarhet i fyra nivåer

Det centrala begreppet här är det från teologin hämtade: förfogbarhet. Det kan förstås som en utveckling av Habermas koloniseringsbegrepp i relationen mellan systemvärld och den personliga livsvärlden (Pedersen, 2011). Att samhällsystems logik koloniserar personlig utrymmet till identitet, solidaritet och mening

(Pedersen, 2011). I grunden drivs det på, enligt Rosa (2020), av en syn på världen som ett objekt eller aggressionspunkt vilken människan alltmer ska ta kontroll över. Detta utvecklades i första teoriavsnittet. Här ska vi för att utveckla en tillämpning på didaktisk teori differentiera i trappsteg olika grad av förfogbarhet, men också differentiera förfogbarhetskrav från olika håll utifrån Rosa (2020) teori. Det senare kan hjälpa oss hjälpa till att identifiera och resonera om skäl till dissonans.

Figur 3: Förfogbarhetsnivåer och förfogbarhetskrav

De uttalade (institutionella) förfogbarhetskrav som Rosa (2020) lyfter fram som ökar förfogbarhetsnivå syns i figur 3 till vänster. Detta är i sig ofta krav av goda intentioner, lika lite som snabbhet eller stress behöver vara det. Problemet är utträngning av resonansrelation. Grader av förfogbarhetsnivå illustreras med djurrelationer. På den första nivån har vi skådarens relation i relation till djur. Vi kan tillsammans med eleverna roas och förundras i Fritidshemmet över humlan som överlevt inne långt in i hösten, maskarna som kommer när det regnar eller fåglarna som tar något. På nästa nivå har vi den frigående katten i grannskapet som vi en del barn gärna följer efter, klappar och leker med, men som också är fri att gå när den vill. På behärskningsnivå har lite större läshundarna som på en del skolor använts för att hjälpa eleverna att koncentrera sig. Tama hundar har vi fortfarande en personlig relation till där det finns ett visst utrymme för hunden att följa sin egen vilja, men vi har en mer instrumentell relation till dem än till katterna. På hanterings- eller nyttjandenivån, där har vi burhönsen från vilka vi fått ägg till

frukost, mellanmål eller bakningen på fritids. Hönorna lever helt på våra villkor. Burhönorna lever som de gör är att det är effektivt för att relatera till det första av det samhällskrav som Rosa (2020) mer konkret listar som uttryck för strävan efter ökad förfogbarhet. Hönsindustrin beskrivs också ibland som ett effektivt sätt att hålla efter hönornas hälsotillstånd. Något som inte minst är viktigt i strävan efter att få så många som möjligt ge så jämn kvalitet på äggen de kläcker som möjligt. Jämlikhetskravet kan också exemplifieras med att vi har samma regler för alla elever på fritids, åtminstone till viss del oavsett behov. Vi behöver ibland behandla våra elever, liksom ting och företeelser, som objekt för att orka, men problemet, enligt Rosa (2020) är den dissonans som uppstår när vi gör det för mycket. Transparenskrav handlar exempelvis om att kunna byta ut improduktiva höns mot mer produktiva. Det handlar delvis om att myndigheters och konsumenters krav på att uppleva tryggheten att man får den kvalitet som en utlovas. Just vad kvalitet är handlar det ovan sistnämnda kravet – enkelhetskravet. Den moderna människan värdera högt att tänka rationellt, alltså så enkelt och tydligt som möjligt, men ibland på tvärs med världens komplexitet och variationer. Ett exempel från hem- och konsumentkunskap inom anpassad grundskola på elever med olika funktionalitet, som ibland objektifieras till sina diagnoser och hur mycket fokus hos assistenter som kan riktas mot recept med bildstöd. Det centrala för både god process och resultat med eleverna kan då ofta mer vara den personliga humorn och fokus på det sinnliga, alltså att exempelvis göra till komik överdrifter runt smak och utseende. När det gäller den tidigare nämnda dissonansen är särskilt jobbig enligt Rosa (2020) när en upplever att sådant som i princip borde vara helt eller halvt förfogbart, alltså att vi borde kunna påverka, i praktiken är helt oförfogbart. Ett exempel från fritidshem är hur fullständigt avskaffande av handkassor i praktiken omöjliggjort spontana inköp av något som behövs samma dag och finns i princip att köpa i butiken över gatan. Didaktiskt teoretiskt kan de fyra nämnda nivåerna av förfogbarhet översatt till didaktiska mål formuleras som att 1) bekanta sig med något, 2) utforska det, 3) behärska det eller 4) bara att hantera alltså använda det. Här är nämnvärt när det gäller utvärdering att Rosa och Endres (2017) menar att aktiva resonansrelationer märkas på ögon, röster, en schysst humor och hur mycket deltagare håller sig till ett ämne i ett pedagogiskt sammanhang.

2.5 Teorikritik

När det gäller min första fråga om vad som kvalitativt beskrivs som pedagogiskt viktigt runt upplevelser så är både en fråga om problemformulering, utrymme och analytiskt perspektiv vad som här har tagits med och hur det beskrivits. Här läggs exempelvis lite utrymme till psykologiska, läroplansteoretiska eller ämnesdidaktiska resonemang, inte minst religionspedagogik.

När det gäller min andra fråga så har också tid och andra resurser begränsat fördjupning. Jürgen Habermas, som den främste i generationen före Rosa i den kritisk teoretiska traditionen, har kritiserats för att vara oprecis, brista i empirisk underbyggnad och var allt för inriktad på att människor handlar utifrån en samhällslogisk rationalitet. Mot det sista kan sägas dels att reduktion hör varje teoretiskt perspektiv till. Rosa (2019) vidgar också något den teoretiska blicken från det samhället med existentiella vertikala resonansaxeln. Religion och natur får därigenom en tydligare egen logik än som del av civilsamhällsfärens sociala logik hos Habermas. Resonans som fenomen är också ett mer precist fenomen än mening, solidaritet och identitet. Rosa (och Endres, 2017) arbetar för en större empirisk underbyggnad med egen forskning om utbildning, men särskilt när det gäller nordiska förhållanden och fritidspedagogik är kritiken befogad också för resonanspedagogiken. Rosas (2019) metaanalytiska ansats om senmodernitetens relationsutveckling till världen kan på samma sätt som Habermas metaanalys av rationalitetsutvecklingen att förminska världens existentiella och språkliga komplexitet (Pedersen, 2011). Alltså risken att begrepp i livsvärlden omvandlas till systemvärldsbegrepp, alltså här att bildning blir bara förstått som ett ytterligare kompetensbegrepp. En tredje kritik är risken att förminska värdet av systemvärlden, alltså att här värdet av kompetens undervärderas (Pedersen, 2011).

Rosa (2019) menar själv att det är själva resonansfenomenet som är universellt, medan egna exempel och kategoriseringar är kulturella. För uppsatsens svenska kontext är betydelsefulla kulturella skillnader jämfört med kritiska teorins ursprungligen tyska kontext särskilt Historien och existenssfären. Tysklands historia, bland annat med nazistiskt och kommunistiskt förtryck av andliga

minoriteter, och demografi, med två mer jämnstora trossamfund jämfört med ett i Sverige, är den ena skillnaden som bör nämnas som möjligt betydelsefull i tillämpning av dessa sfärer i Sverige. Kulturella skillnaderna gör att det är rimligt att anta att utrymme för historien och existentiellt har en annan betydelse i Tyskland än i Sverige utan lika nära till förintelsen och med en religionskulturellt relativt homogen befolkning. Tyskland skiljer sig också i att civilsamhället, både familj och trossamfund, har en starkare ställning i relation till det offentliga, inklusive utbildning, jämfört med det statsindividualistiska Sverige (Berggren och Trägårdh, 2015). Samtidigt menar Barrling & Garne (2022) att både den relativt snabbt växande kulturella mångfalden och snabbt försämrade välfärdspolitiska resultat i internationella jämförelser, exempelvis för utbildning, aktualiserar en kollektiv saknad hos majoritetskulturella svenskar som har betydelsefull politisk påverkan. De argumenterar för att en kulturell kollektiv saknad påverkar kulturen samtidigt som svenska kulturen präglas av ett förnekande av att egen kultur.

3. Bakgrund: Uppdrag i förändring

Här beskrivs i korthet först fritidshemmets förändrade uppdrag, ur ett resonanspedagogiskt perspektiv. Först två avsnitt som utgör en idé- och ideologianalys, utifrån resonansrelationsteori, av förändringar i styrdokumentet för fritidshem nu mot det första pedagogiska programmet 1980 (Bergström och Svärd, 2018). Därefter beskrivs i korthet relevanta aktuella utmaningar när det gäller fritidshemmets relation till sin omvärld, utifrån senaste statliga utredningen om hens kvalitet.

3.1 Mindre resonansdispositiv kommunikation

I figur 4 visas några exempel på belägg för ökad alienation, alltså ökat fokus på kompetensutveckling än historiskt. Samtidigt finns det finns en viss kontinuitet i utrymme för kontakt med kulturliv, naturupplevelser och skapande.

Figur 4. Idé- och ideologianalys, utifrån resonansrelationsteori, av styrdokument särskilt riktade mot fritidshem 2022, med 1988.

	Styrdokument 1988 ³	Styrdokument 2022
Allmänna relevanta Begreppsförändringar	Resonansbegrepp som frihet, värld, landets traditioner, barns egen och andras kultur (mångkultur), existentiella frågor, livsåskådning, tro, riter, ceremonier, hembygdens historia	Resonansbegrepp i rutan intill har försvunnit. Nya alienerande begrepp är motverka, utmana, omvärld . Resonansbegrepp som försvunnit är frihet, existentiella frågor, historia, hembygd
Natursfären	Rekommenderas fritidshem själva ha djur och odling, alltså tydliga resonanspraktiker	Mer behärskande nivå, alltså mer kompetensutvecklingsfokus, även om upplevelser också lyfts fram.
Konstsfären	Egenaktivitet är ingångsvärde i populärkultur gör konstsfären till en resonanspunkt.	Mer behärskande nivå, alltså mer kompetensutveckling. Kritik är pedagogiskt ingångsvärde i populärkultur, alltså aggressionspunkt.

³ Det handlar om de särskilt riktade nationella styrdokumentexterna för fritidshemmet, alltså läroplanskapitlet från 2016 (Skolverket, 2022, kap. 4), kommentarmaterialet om det (Skolverket, 2016) och särskilt för att se uttryckliga samhällskrav på förfogbarhet Allmänna råd för fritidshem (Skolverket, 2016). För att fördjupa analysen något i det senare så berörs också Allmänna råd för systematiskt kvalitetsarbete i skolväsendet (Skolverket, 2011). Däremot avgränsas från kapitel 1 och 2 i läroplanen av utrymmeskäl, men också för att min erfarenhet är att de i sin vaghet i praktiken har en underordnad och mer godtycklig betydelse.

Existenssfären	Existentiella frågor beskrivs viktiga för åldersgruppen. Religion är centralt. Många olika ord relaterar till sfären.	Enbart aggressionspunkt (religion) Begreppet existentiellt eller livsfrågor används inte alls.
Historiessfären	Viktigt för identitetsutveckling	Helt osynligt
Kulturell bakgrund	Som resonanspunkt	Som aggressionspunkt
Miljön	Rekommendation om barnen ska utveckla sin utemiljö, ex. bygga kojor, skaffa byggmaterial, odla	Ingen direkt uppmuntran om barnens delaktighet i relation till miljön, utan större betoning på säkerhet, hälsa och att motverka ensidiga beteenden

Naturen och Konsten har klarat sig bäst när det gäller halvförfogbarhet, medan existentiellt och historien blivit aggressionspunkt respektive osynligt. Kulturell identitet går också från uttryckt flera gånger till inte alls idag.

3.2 Ökade förfogbarhetskrav i Allmänna råd, 2014

Figur 5 nedan visar hur samhällskrav på ökad förfogbarhet begreppsliiggörs för fritidshem i så kallade Allmänna råd, för fritidshem, år 2014, jämfört med 1988.

Figur 5. Nya förfogbarhetskrav i Allmänna råd för fritidshem, jämförelse 2014 med 1988.

Samhällskrav på förfogbarhet (Rosa, 2020)	Nya praktiker (Skolverket, 2014)
Effektivitet och transparens	"Kvalitetsarbete" ⁴ och "optimera lärande"
Jämlikhet	"Normkritiskt" och "kompensatoriskt uppdrag"
Enkelhet	"Diskrimineringsgrund" och "religion"
Trygghet	"Säker och hälsosam miljö"

I nästa kapitel beskrivs från forskning kvalitetsarbete, normkritik, diskrimineringsgrund och säker och hälsosam miljö introducerats och utvecklats.

⁴ Utrymme till den egenaktivitet som kännetecknar resonans antyds i att kvalitetsarbetet ska utgå från elevernas "förutsättningar, behov och intressen läggs grunden för deras inflytande" (Skolverket, 2015, s. 18). Det är till och med uttryckligen tillåtet sätta upp egna mål. Men mot detta står att de egna målen inte får strida mot nationella mål och att ramen är "att skolväsendet ska arbeta så långt som möjligt mot läroplanens mål (Skolverket, 2015, s. 13). Det torde innebära att det egentligen finns ett litet utrymme för egenaktivitet, även om läroplanens ofta ospecifika mål i sig lämnar visst utrymme.

3.3 Framtiden: SOU2020:34, kap 10.

Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg (2020) är den senaste stora statliga utredningen om Fritidshemmets utveckling. I den har just som enda explicita didaktiska innehåll relationer till omvärlden, nämligen relationen till närsamhällets förenings-, kultur- och friluftsliv, givits eget kapitel. Detta är kapitel som lyfter fram goda samtida exempel, men också identifierar svårigheter och kommer med en rad förslag för stärkt och jämlik kvalitet.

Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg (2020) beskriver som en svårighet när det kulturlivet fritidspersonals osäkerhet i relation till föreningslivs företrädares åskådningar, vilket konkret lett till att elever inte kunnat gå från fritidshem till svenskkyrklig barnkörverksamhet.

Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg (2020) föreslår också att, till skillnad från exempelvis "Skapande skola" idag, att fritidshem bör skrivas fram när det gäller nationella satsningar på kultur i skolväsendet. Utredningen konstaterar också att det finns stora skillnader beroende på fritidshemmet läge vilket man föreslår ska avhjälpas genom bättre möjligheter till att transportera elever.

4. Litteraturgenomgång

Tidsdimensionen är, menar [Daniel Sundberg], en eftersatt och negligerad aspekt i den pedagogiska forskningen, trots att den är av fundamental karaktär. Det gör Rosas perspektiv intressant, men samtidigt svårt att angöra till någon pågående diskussion inom det pedagogiska forskningsfältet. /.../ Trots att Rosa berör många av de klassiska och stora pedagogiska frågorna har ännu inga försök att arbeta med Rosas teoretiska begrepp gjorts i den pedagogiska forskningen, åtminstone inte i Norden /.../ (Sundberg, 2019).

Sundberg (2019) recension ger en god introduktion till resonansrelationsteorin. Tid lyfts fram eftersom resonansrelationsteorin explicit hos Rosa (2019) är ett svar på att den ser stressen som senmodernitetens brott med moderniteten. Samtidigt kan resonans-relationsteorin, inte minst när det gäller hens existentiella axel, förstås som ett svar också på förstärkningar av flera andra kännetecken för moderniteten. Ett exempel är det uppdrag med att ”utveckla identiteter” för fritidshemmet som här lyfts fram, runt vilket knyter an till vad Rosa (2013) skrivit om individualiseringen. Efter den ovan citerade recensionen har Kidde Skov (2021) i en utbildningsfilosofisk artikel argumenterat för ett förvandlande lärarideal för yrkeslärare där bland annat det halvförfogbara exemplifieras med att inte en lärare i matlagning lämnar sin elev med ett recept den inte kan förstå. Rosas resonans sätts där i dialog med den i uppsatsens inledning nämnda och inom svensk utbildningsvetenskap inflytelserike Biesta beskrivning av mellanrum. Med detta sagt om begränsad tidigare forskning utifrån resonansrelationsteori så kommer litteratur-genomgången här beskriva andra relevanta aktuella teoretiska resurser för att diskutera och problematisera analysresultatet i uppsatsens slutdiskussion. Av tids-skäl har inte sökts på resonansteoretisk forskning utanför Norden.

4.1 Fritidshemmets undervisning

Ackesjö, Nordängers & Lindqvist (2016), Lager (2018) och Ackesjö & Haglund (2021) undersöker och diskuterar förståelser likt denna uppsats av vad fritidspersonalens upplever som pedagogiskt viktigt likt denna uppsats. Den första artikeln bygger på enkätstudie där samma personer tillfrågas om sin förståelse av uppdraget och hens särskilda utmaningar före och efter att de börjat arbeta som

lärare i fritidshem. Från denna studie hämtas den aspekt av problemformuleringen i inledningen som handlar om att yrket befinner sig i spänning runt undervisningsbegreppet.

Lager (2018) tillför i sin fallstudie om hur lärare i fritidshem vid ett visst fritidshem förstår undervisning att fokus ligger på det sociala, liksom historieskrivningen om det socialas prioritet har gamla rötter i Fritidshemmet.

Ackesjö och Haglund (2021) utgår från en ordfrekvensanalys av texter där lärare i fritidshem fått reflektera över sin förståelse av sin undervisning. Denna artikel ligger till grund för en problematisering i inledningskapitlet här av deras betoning av grad av styrning (intention) när det gäller värdera undervisningskvalitet.

Johansson (1984) beskriver i sin avhandling fritidspedagogen som en historiskt proaktiv aktör i närsamhällets kulturliv. En som på 1980-talet kunde regissera teater och hade kontakt med föreningslivet. Från denna avhandling hämtas förståelsen att det ordrika och positiva utrymme som beskrevs i bakgrundskapitlets analys av Socialstyrelsen (1980) program för fritidshemmet också avspeglar en förekomst av detta i praktiken.

Colnerud & Granström (2015) teoretiserar och problematiserar yrkesspråk och yrkesetik som fenomen i läraryrkets professionalisering, utifrån aktuell forskning från skilda samhällsvetenskapliga discipliner, i relation till läraryrkets praktik och senmoderna samhällskrav. Där kontrasterar yrkesspråk från fackspråk och allmän jargong. Som definition av yrkesspråksbegreppet hämtas därifrån ”att kodifiera och strukturera den samlade kunskap som finns inom yrkesgruppen” alltså ”samlade förståelsen av yrkesutövandet” (s. 41). Från denna essä hämtas också, som nämndes i inledande problemformuleringen, hens i tidigare sociologisk forskning grundade utgångspunkter att mer yrkesspråk behövs både för höja läraryrkets status och hens handlingsförmåga, autonomi.

När det gäller identitetsutveckling så lyfter Skolforskningsinstitutet (2021) i sin forskningssammanställning för fritidspedagogik särskilt värdet att kreativa miljöer och att få arbeta med berättande, inte minst för att synliggöra barnens kulturella

värld, samt att låta deras egna initiativ ta plats. I resonanspedagogiska termer värderas Konsten som existentiell resonanssfär.

Rotstein (2018) beskriver i en forskningsgenomgång betydelsen av utrymmet för tillit, alltså ett utrymme för egenaktivitet, i allmänhet så har internationell forskning visat att vad som gör institutionell utbildning mer framgångsrikt än snittet framför allt är tillit, alltså halvförfogbarhet.

Det som i bakgrunden beskrivs som en ny betoning av säker och hälsosam miljö har Löfdahl och Hjalmarsson (2013) diskuterat som kulturella styrning mot institutionalisering av fritidspedagogiken. De har genom intervjuer med fritidspedagoger sett hur lek och kultur begränsas av allt alltmer regler, exempelvis för att förebygga olyckor respektive våld. Det beskrivs bero på större barngrupper än historiskt. De synliggör fritidspersonals upplevelse av att arbetet i naturen blir alltmer tyglat på bekostnad av barnens egenaktivitet.

4.2 Bildning i och utanför Fritidshemmet

Lundgren (2020) beskriver västerländska bildningens idéhistoria. Hen beskriver hur ett delvis kristet grundat bildningsideal efter reformationerna ersattes genom Bacon och Comenius med ett mer mekaniskt encyklopediskt bildningsideal. Till detta fogades jämlikhet och en viss organiskhet till det moderna bildningsidealet hos John Dewey (Lundgren, 2020). Hen beskriver å andra sidan hur helhetsförståelse som bildningsideal dömts ut av postmoderna tänkare utifrån samtidens snabba tekniska utvecklingen och kommunikativa vändningen. Trots det hade bildning stort utrymme i övergången från regel- till målstyrd läroplan på 1990-talet då författaren själv var ledande i den svenska utbildningspolitiken. Som berörts i denna uppsats inledande kapitlet så har bildning också lyfts fram av Skolverket (2022a; b; c) vid implementeringen av den nya läroplanen 2022.

Till diskussionen i denna uppsats från Lundgren (2020) tas att bildningen varit etablerat som en relationell kunskapssyn i svensk utbildningspolitik sedan 1990-talet. Nämnvärt från Lundgren (2020) är också att romantikens pedagogiska tänkare Rousseau med sitt bildningsideal om vikten av nära relation i utbildning till naturen.

Två som i en essäistisk form diskuterat bildning i Fritidshemmet är Pihlgren (2017) och Ljungberg (2022) där aktuell litteratur om bildning sätts i relation till deras observationer och reflektioner runt fritidshemmets praktik. Ljungberg (2022) lyfter fram explicit existentiella frågor i relation till bildning. Från Ljungberg (2022) hämtas till figur 2 i teorikapitlet begreppet ”medborgerlig bildning”. Ljungberg (2022) positionerar likt Rosa (2019) bildning som ”potential att bidra till ett gott liv” (s. 202). Hen beskriver bildning som utvecklandet av socialt kompetens i form av omdömesgillt omsorgsskapande.

Ljungberg (2022) lyfter fram fritidslärares möjlighet att vara bildande likt filosofen Sokrates i betydelsen att ha utrymme att förundras och söka svar tillsammans med och utifrån barns perspektiv. Här polariseras mot skolan likt i äldre utvecklingsdebatt. Medan Pihlgren (2017) betonar ”(själv)bildning” så betonar Ljungberg som nämnt mer en kollektiv bildning.

Pihlgren (2017) som en av de mest kända forskarna i samtida svensk fritidspedagogik skriver att lärare i fritidshem har ”ett bildningsuppdrag, där elevens personlighet ska utvecklas och eleven ska inspireras att fortsätta utvecklas och lära i ett livslångt perspektiv” (s. 15). Som nämndes i inledningen av uppsatsen, att utvecklingsbegreppet har debatterats i Fritidshemmet sedan på 70- och 80-talet i polemik mot additiv kunskapssyn, betecknad som inläring, i grundskolan. Pihlgren (2017) argumenterar för att se dem som en enhet i begreppen lärande och undervisning. Med hänvisning till en föreläsning om lärande i fritidshemmet från 2011 så beskriver Pihlgren (2017, s. 15) vidare bildning som:

/.../ ett utbildningskoncept för fritidshemmet som inte bygger på ett fastslaget innehåll men ändå innebär ett systematiskt lärande genom att eleven ges möjlighet att utforska och utveckla förmågan att delta i och vidga sitt erfarande inom olika kunskapstraditioner.

Vilka kunskapstraditionerna kan vara konkretiseras inte. Från detta Pihlgren (2017) tas med mig till undersökningens analys och diskussion att utveckling som lärandebegrepp överlappar bildning, men också det livslånga perspektivet. Med

andra ord att bildning handlar om elevernas kommande liv som vuxna. Ljungberg (2022) varnar dock för att klassisk bildning kan konservera förtryck.

Bornemark (2018) har i fenomenologisk undersökning runt vetandet satt tre andra filosofer från samma tid som ovan nämnda Bacon och Comenius i relation till samtida dokument av många olika slag och beskrivningar av yrkeserfarenheter från välfärdspersonal, däribland fritidspersonal, med syfte som liknar Rosas (2019) i att förklara senmoderna samhällskrav och komma med nya begreppsliga alternativ. Bornemark kompletterar Ljungberg (2022) beskrivning av bildning i relation till historien med att det kan ge konstruktiva perspektiv på samtida tänk (Bornemark, 2018). I *Konsten*, menar Bornemark (2018) att kvalitetsbegreppet i sig, likt begreppen mystik och magi inom existenssfären, kunnat behålla vad här förstår som utrymme för resonans. Bornemark (2018) beskriver också att det är i uppföljningsarbetet av införandet av målstyrning i Sverige som kvalitetsbegreppet introduceras i svensk utbildning. Bildning räknas då in i en kvalitetsdimension som benämns som undervisningskvalitet skild från resultat kvalitet (Bornemark, 2018). Undervisningsdimensionen har med tiden i praktiken i det kvalitetsarbetet fått allt mindre utrymme jämfört med resultat kvalitet, med tilltagande fokus på individuella kompetensutvecklingen hos eleverna och individuella kompensatoriska insatser (Bornemark, 2018).

Andrée (2007) som adresserar utmaningar för elever att utveckla helhetsförståelse i de naturvetenskapliga ämnena. Studien har en kvalitativ, mer exakt etnografisk, ansats, med ett brett material av från fältstudier i två klasser i år 6 och 7, under ett helt år. Resultatet beskriver hur en del elever håller sig till kompetensutveckling, exempelvis att självständigt formulera sig korrekt, samtidigt som andra håller på med bildning, i ett mer riskfyllt utforskande av begreppsliga relationer och mening. Den pekar på vikten av balans mellan utrymme för elevaktivitet och lärares samspel, alltså med Rosa (2019) halvförfogbarhet.

4.3 Kultur, historien och existenssfären

Statsvetarna Barrling & Garne (2022) lyfter i sin essä om samtida svensk historia, det förflutna, som en identitetsmässigt och politiskt betydelsefull kollektiv saknad. Detta i problematisering av en självförståelse i den senmoderna majoritetssvenska kulturen som oberoende av historien och står över kultur i rationalitet och natur (Barrling & Garne, 2022). Här tar med mig till diskussionen av historien, som resonanssfär, att historien aktualiseras av den på korttid ökade kulturella mångfalden i Sverige och olika samhällskriser. De ger också en förklaring i det kulturella förnekandet av historien och kultur till det i bakgrundskapitlet beskrivna utskrivandet av kulturell identitet och närsamhällets historia från styrdokumentet. Deras beskrivning berörs också i uppsatsens avsnitt om teorikritik.

Thurfjell (2023) refererar till Hartmut Rosas teorier vid tre tillfällen i teoretiserande runt en tids- och åskådningsöverskridande förmåga att förtrolla världen i samma Habermas postsekulära anda som Rosa beskrevs uttrycka sig i teorikapitlet. Ett annat, fritidspedagogiskt relevant, sätt att uttrycka sig postsekulärt som Thurfjell (2023) lyfter fram är begreppet *lila* från indisk religiös självförståelse av livet med religiösa ritualer som ett lekande. I att förstå religion som lek öppnar upp, enligt Thurfjell (2023), för att lättare se och tala om olika värden, med religion som överlappar explicit traditionsanknutna och sekulära praktiker. Detta utan att förminska att det kan finnas både allvar och risker med både traditionsanknutet och sekulärt. Nämnda överskridande språkbruk kan liknas med hur till den svenska samhällskulturen för mindre än hundra år sedan i läromedel riktade mot fritidshemsåldern existenssfären, då kristet etiketterad, beskrevs som grund för såväl omsorg om människor som natur (Thurfjell, 2015). Idag förstås i stället existenssfären ofta i svensk kultur väldigt snävt. Thurfjell (2020) använder också begreppet existentiella djupupplevelser för hur senmoderna svar på upplevelser i konst- och natursfären bland sekulära svenskar överlappar egenaktiviteter som relateras till existenssfären av självidentifierade religiösa, nu och förr. En syn som Rosa (2019) delar i begreppet existentiell resonans.

Puskás och Andersson (2020) har i observations- och intervjustudier om uppmärksammande av traditioner i förskolan synliggjort svårigheter till utrymme för att idag synliggöra existenssfären i relation till traditioner, såsom jul, i Sverige. Från deras forskning tas till uppsatsens diskussionskapitel att de förklarar svårigheten med vaga styrdokument, brist på utbildning om det och rädsla för att diskriminera. Det är noterbart likheter i vaghet i styrdokumentet runt existens och betoning på att inte diskriminera som i rådande styrdokument för fritidshemmet (se kapitel 3). Frågan om att inte diskriminera, utan likabehandla, som med Rosa (2020) kan förstås som ett politiskt filosofiskt välgrundat krav på jämlikhet. Men den riskerar ur ett resonansperspektiv att minska utrymmet för existentiell resonans.

Vikdahl (2018) har i en studie med intervjuer av elever i årskurs 3 identifierat intresse hos eleverna för mer kunskap om religioner, särskilt runt andliga praktiker, och att elever prövar religiösa identiteter. I intervjuer med högstadiel elever har Vikdahl (2018) också visat på en tystnadskultur i senare årskurser och postkristen sekulär norm, där svenskkyrklighet inte definieras som religion. Thurfjell (2015) har också förklarat detta av den specifikt svenska idé- och kulturhistorien.

Sveriges kommuner och regioner (2016), förkortat SKR, tar i sin forskningssammanställning runt fritidspedagogik upp att populärkultur är ett för barn gemenskapskapande fenomen.

Chen (2022) har i en intervjustudie inom en del av arbetslivet i USA visat på hur senmodernt arbete, åtminstone där, på ett tydligt sätt besjålas på ett nytt och uteslutande sätt till förmån för företagslogik. Andliga praktiker, exempelvis mindfulness, används ryckta ur sina moralfilosofiska sammanhang, för att kortsiktigt öka välmående och prestationsförmåga. Långsiktigt är dock konsekvenserna socialt ohållbara. Samtidigt visar studien att de som har en förankring andligt och socialt utanför arbetet i längden klarar sig bättre. Från den sist refererade forskningen tas till diskussionskapitlet med i risken att tunna ut relationer till existenssfären i ett mekaniskt tänkande och med värdet av att människor förankras i närsamhällets förenings- och kulturliv förstått som civila existenssfären i en vid mening.

5. Metod

I detta kapitel beskrivs uppsatsens metodologi, alltså hur insamlandet av data gått till och varför. Metodkapitlet avslutas med ett metodkritiskt avsnitt.

5.1 Kvalitativ ansats och en teoristyrd illustrering

Metodologiska ansatsen är kvalitativ eftersom primära syftet är att undersöka beskrivande runt olika upplevelser i fritidshemmet utifrån den i inledningen beskrivna debatten om behovet av utrymme för omätbara och fria kvaliteter såsom bildning och hållbarhet i god utbildning (Klingberg och Hallberg, 2021; Kvale, 2009). Frekvens beskrivs framför allt för att motivera val av förslag på begrepp för när det gäller yrkesspråket i uppsatsens vidare syfte. Särskilt när det gäller resonemangen om existenssfären övergår undersökningen till metodiskt i fallstudie av typen teoristyrd illustrering (Denscombe, 2018). När det gäller generaliseringar av frekvensresonemangen hade bredare kvantitativ undersökning behövs.

5.2 Processen mot Trost stadieteoretiska perspektiv

Denna studie med nedan beskrivna modifieringar följer Trost (2017) forskningsmodell, men överlappande dimensioner mer än kronologiska stadier.

Dimension 1: Tematisering

Det *första stadiet* är tematisering där syfte och teori väljs (Trost, 2017). Det var för mig en lång process där forskningsplanen reviderades flera gånger. Det var en utmaning att hitta en intressant och tillräckligt avgränsad frågeställning. Detta skedde genom konkreta resonemang från både kursare och högskolelärare.

Dimension 2: Design med metodval, etik, intervjuguide och urval

Andra stadiet är design, där då i första hand enskilda intervjuer av effektivitetsskäl kompletterats en enkät (Trost, 2017). En fokusintervju kom till på informanternas initiativ, vilket problematiserar under beskrivningen av nästa stadie. Här börjar också de etiska frågorna, runt bland annat intervjuguiden (se bilaga 1). Etiken redogörs för i kapitel 6. I detta stadie kom feedback på plan både från handledare,

bedömmande lärare och kursare. Efter den feedbacken så söktes informanter, vilket rättvisast bör beskrivas som ett särskilt stadie, till sin omfattning. I detta designstadie görs också ett slumpmässigt urval.

Urval

Urvalet är slumpmässigt inom ramen för kontakt med ett natur- och kulturgeografiskt planerat urval av två landsortskommuner och två städer. Naturgeografiska skillnaden handlar om att tillgången till naturupplevelser kan förväntas se olika ut på landsbygd kontra stad, men också i södra Sverige kontra norra Sverige vad gäller framför allt snötillgång under vintern. När det gäller kulturgeografi så kan också tillgången till kulturinstitutioner och föreningsliv skilja sig åt mellan landsort och städerna. Detta för att öka generaliserbarheten genom en liten större representativitet av mångfalden av geografiska förutsättningar. Under seminariet då första plan för undersökningen och aktuell forskning presenterades så kom också upp från en deltagare erfarenheter av hur religiösa förhållanden när det gäller Sveriges kulturgeografi märks in i skola och fritidshems relationer till religiösa institutioner i närsamhället. Någon hänsyn till detta har dock inte tagits i urvalet.

Dimension 3: Intervjuer, efter informantsök och kompletterande enkät

Det var svårt att få informanter, vilket i sig kan påverka resultatets trovärdighet. Trost (2017) *tredje stadie* är själva intervjuandet, vilket tillsammans med sökandet, och parallellt rapportering av en första litteraturgenomgång tog ungefär en månad. I undersökningen försökte tillvaratas att en del fritidspersonal är lite friare i arbetet under höstlovet. Efter ett resultatöst för-frågorande efter informanter via sociala medier och skolexpeditioner så begärdes ut jobb mejladresser till målgruppen av aktuella kommuner. Kontakt togs med ungefär femhundra jobb mejl (hemlig kopia). Fyra utöver de som i slutändan svarat svarade bejakande till enkät, men återkom aldrig med enkätsvar. En intervju fick ställas in på grund av först ett tillfälle av vård av barn, och sedan tekniska problem. I övrigt har alla som visat intresse deltagit antingen via intervju eller enkät. I tabellen (Figur 6) nedan redovisas utifrån datainsamlingsmetoder hur fritidshem och informanter fingerat benämns i resultat och diskussion, samt deras akademiska examina, verksamhetstid i fritidshem. I tabellen redovisas också fördelning av informanter mellan olika fritidshem,

huvudmannaspridning och med graderingen (H= Hög, L=Låg) av mångkulturalitet. Graderingen av mångkulturalitet bygger på informanternas egen bedömning. Då senare intervjuer påverkas till form och innehåll av tidigare anges ordning på dem.

Figur 6. Tabell över datainsamlingsmetoder, förekommande utbildningar, verksamhetstid, huvudmansspridning och informanter, intervju i ordningen, samt gradering av fritidshem med hög- respektive låg mångkulturalitet.

Metod	Examen	Verksam	Fritidshem, (Hög eller Låg mångkulturalitet)	Benämns, (intervju i ordningen)
Enskild intervju, videolänk	Grundlärare i fritidshem	5-10 år	Stad i norr 1 (L)	Juno (1)
	Lärare mot yngre åldrar	5-10 år	Stad i syd 1 (L)	Kim
	Förskollärare	5-10 år	Stad i norr 1 (L)	Mika
	Idrottspedagog (obehörig)	25-30 år	Stad i norr 2 (H)	Isa
	Gymnasielärare (obehörig)	10-15 år	Stad i norr 3 (L)	Charlie
Enskild intervju, lokalt	Fritidspedagog	30-35 år	Stad i syd 2 (H)	Sam
Enskild intervju, telefon	Lärare mot yngre åldrar	15-20 år	Stad i syd 3 (L)	Nour
	Grundlärare i fritidshem	5-10 år	Landsort A i syd 1 (H)	Nikola
Fokusgruppen, videolänk	Lärare mot yngre åldrar	15-20 år	Landsort B i syd 1 (L)	Robin
	Grundlärare i fritidshem	14-20 år		Love
Enkät, tillsammans	Grundlärare i fritidshem	5-10 år	Stad i norr 4 - landsort (L)	Alex
	Fritidspedagog	30-35 år		Camille

De olika datainsamlingsmetoderna kommenteras nedan. Bredd i verksamhetstid, examina, grad av kulturell mångfald och geografisk spridning ger viss slumpmässig representativitet. Utifrån etiska reflektionen i kap. 6 redovisas inte på individnivå, utan enbart här på gruppnivå, nationaliteter. Det är två informanter är uppvuxna i västasien, en identifierar sig som same och en som från Finland. Den ene från västasien har sin behörighetsgivande examen därifrån. Detta redovisas för att ytterligare beskriva viss slumpmässigt uppkommen representativitet.

Intervjuerna

Informanterna fick intervjuguiden (bil. 2) i förväg för att känna sig mer trygga. I något fall uttrycktes efteråt att de hade läst igenom frågorna i förväg, men det fanns också de som frågade vid själva intervjun vad den skulle handla om. Utifrån en oro vid första intervju runt om den hördes bra så togs detta upp på de kommande

intervjuerna. Intervjuerna genomfördes på 35-55 minuter. De kortaste är telefonintervjuerna på begäran av informanten själv. Alla intervjuer spelades in utan bildupptagning för att kunna höras igen och kunna lyssna fokuserat. Anteckningar fördes därför inte heller under själva intervjun.

Fokusintervju

En nybörjares bedömningen ger att det gav i stort lika djup och rik information vid fokusgruppsintervjun som vid den enskilda intervjun. Att deltagarna kände varandra väl kan ha gjort dem starkare i att påverka positivt deras minne och deras ägandeskap av samtalen, men att den mer formella turtagning som det digitala mediterandet var begränsande det (Klingberg och Hallberg, 2021). Det kan också ha gjort att risken för att deras samspel skulle bli svårare att transkribera citat och analysera nog blev mindre än det kunde ha blivit av en lokal intervju (Klingberg och Hallberg, 2021). Att intervjupersoner kan ha hållit tillbaka känslig information av närvaron av en kollega kan vara etiskt positivt då det minskar risken för känsliga personuppgifter och håller nivån professionell (Klingberg och Hallberg, 2021). Detta kommenteras också i uppsatsens etikkapitel. Fokusintervjuer kan vara tidskrävande, men i detta fall var det en tidsvinst eftersom informanterna själva samordnade sig (Klingberg och Hallberg, 2021).

Kompletterande enkät

På grund av initiala svårigheter att hitta informanter och min egen erfarenhet från fältet av den tajta planeringstid som målgruppen ofta har, så erbjöds möjlighet till att delta genom att svara på en enkät (bilaga 3) byggd på samma ingångs- och följdfrågor som utgjorde intervjuguide (bilaga 2). Klingberg och Hallberg (2021) nämner att det undantagsvis kan förekomma enkäter i kvalitativa undersökningar.

Dimension 4 och 5: Överföring ↔ Bearbetning ↔ Analys

Fjärde stadiet är överföring till bearbetningsform, vilket av tidsskäl till viss del slog ihop med *femte stadiet* bearbetning och analys. Överföring, bearbetning och analys har skett i en växelverkan. Bearbetning och analys har också skett i dialog med en

separat textanalys av styrdokument och ett pågående förarbete till styrdokument till bakgrundskapitlet, samt läsning av forskningslitteratur (Trost, 2017).

Dimension 6: Resultat ↑

När det var dags för opponering så hade mycket lite tid kunna läggas på både analys och framför allt det *sjätte stadiet* av resultatdiskussion. Med mer tid hade prioritet givits åt mer överföring och resultat då nya intressanta insikter ännu vid kommit vid varje ny lyssning. Det hade stärkt trovärdigheten (Trost, 2017). Det har varit en stor utmaning göra rättvisa materialets nyanser, paradoxer och komplexitet.

Dimension 7: Rapportering ↑

För Trost (2017) är rapportering det *sjunde stadiet*, men även om det förstås dominerar på slutet så är det inte snarare så att det varit en dimension från att skrivande av forskningsplan i kursen före examensarbetskursen. Trost (2017) lyfter fram att reflektera över målgruppen i detta steg. Andra studenters arbeten har utgjort inspiration till att utveckla skrivsätt och struktur.

5.3 Analysmetod: kvalitativt innehåll utifrån teori

Inom ramen för kvalitativa innehållsanalys har intervjumaterialet analyserats i avlyssning av helheter från respektive fritidspersonal till transkribering av delar, utifrån undersökningsfrågor, och den kvalitativt orienterade teori (Klingberg och Hallberg, 2021). En svårighet med att undersöka ett fenomen och relationen mellan det och den systemvärld som begränsar det är livsvärldens komplexitet (Klingberg och Hallberg, 2021). Det har varit viktigt med en ödmjuk reflexivitet över egna förförståelse av begrepp och fältet, inte minst som själv verksam i det fält som undersöks. Att ha spelat in alla intervjuer och kunna höra om dem flera gånger har varit ett sätt att söka det som sägs mellan raderna och komma lite förbi fördomar. För metodologisk öppenhet bör dock upprepas, som beskrivits ovan, att tematisering och design modifierats också under bearbetning, analys och rapportskrivande (Klingberg och Hallberg, 2021). Resultatet redovisas med temata och rubriker som i sig besvarar fråga två om begrepp relevanta att föra i dialog. Under varje rubrik beskrivs sedan i korthet svar på fråga 1 och 2.

5.4 Metodkritik

En nackdel med intervjuer är att det har varit tidskrävande att förbereda insamlandet och bearbetande av materialet. Det är intressant att enkätsvaren något avvek från vad som kom genom intervjuerna, men en nackdel med den är att det blev korta svar, exempelvis en mening med uppräknade faktorer som svar på fråga om förutsättningar. När det gäller informantsökande så märktes strukturella problem för ett representativt urval, men materialet bedöms ändå rikt. Det strukturella gällde först en upplevd kultur av att det inte finns tillräcklig prioritet i många skolor att delta i studentuppsatser. Den andra strukturproblemet är juridiskt. Det gäller bristen på offentlighetsprincip när det gäller fristående skolors kontaktuppgifter till sin personal. Båda dessa strukturella problem påverkar generaliserbarheten och tillförlitlighet negativt. Nu har syfte och fråga varit att undersöka fritispersonalsberättande, men så det vore en annan undersökning att ta in observation och intervju elever, men det bör ändå nämnas i relation till resultatdiskussionen och det vidare syftet med uppsatsen, att metodologisk triangulering hade kunnat öka trovärdigheten när det gäller dessa delar av uppsatsen. Detta eftersom det hade att kunna ge syn på sådant som inte informanterna själva är medvetna om. Det bedöms som att det skulle kunna komma djupare med en andra uppföljande intervju med samma informanter, efter att ha intervjuat alla en gång. Brist på träning i att intervju är också svaghet i undersökningens trovärdighet. Det hade kunnat kompenseras något vid en andra intervjuomgång, inte minst med en större sensibilitet för uttryckssätt.

6. Undersökningsetik i filosofiskt perspektiv

Detta kapitel beskriver de viktigaste etiska besluten under undersökningsprocessen från idé till uppsatsskrivning (Vetenskapsrådet, 2017). De mest tydligt berörda av undersökningen är förstas informanterna. Den information de fått inför sitt deltagande och vad de godkänt för etiska villkor framgår av missivbrev (bilaga 1). Till den information där framgår har också före varje information särskilt tryckts på att intervjun spelas in och att det när som helst går att dra tillbaka sina uppgifter. För att skydda informanterna anges tidsintervaller.

De för svensk forskningsetisk kontext mest känsliga etiska frågorna i undersökningen har varit 1) hur undersökningen presenteras på ett rättvisande, lagom flexibelt och begripligt sätt och 2) vilka uppgifter om informanternas som ska tas in för att inte ta in överflödiga eller i onödan känsliga personuppgifter såsom etnicitet, samt 3) hur uppgifter ska begränsas runt existentiellt i fritidshem så att inte indirekt känsliga personuppgifter, framförallt informanternas egen religiösa eller filosofiska övertygelse ska behandlas. När det gäller den *första frågan* så beslutades efter samråd med handledaren använda de formuleringar som framgår av missivbrevet (bilaga 1). När det gäller den *andra frågan* så har det varit en lärandeprocess där en reflektion, efter samråd med en med ansvar för rådgivning runt forskningsetik på Högskolan i Kristianstad att i den mån som nationaliteter överhuvudtaget ska dokumenteras så bör det ske utanför inspelning, eftersom det är en fråga som väcker följdfrågor om definition och resonemang. För att visa på en relevant bredd i kulturell bakgrund i materialet så valde jag att gå på att det finns en praxis om restriktiva undantag i Sverige när det gäller det principiella förbudet mot känsliga personuppgifter i studentuppsatser. Att nämna uppgift om samisk nationalitet motiveras utifrån att det måste anses vara något relativt okänsligt att prata om fritidspedagogik i relation till etnicitet. Det samiska perspektivet nämns också specifikt i rådande styrdokument (se Skolverket, 2016). Inga följdfrågor har ställts om explicita samiska perspektiv, vilket heller inte aktualiserades av informanten. När det gäller både *andra och tredje frågorna* så är det viktigt att betona att informanterna fått frågor som riktat in sig på att de ska berätta om sina professionella erfarenheter.

Klingberg och Hallberg (2021) lyfter också fram begränsningen i integritet när det gäller fokusgrupper, vilket förstås också är tillämpligt på enkäten som gjordes i ett par. Det hade varit integritetsmässigt varit bättre att när två svarade tillsammans ta frågan om nationaliteter utanför enskilt. Samtidigt är min reflektion att definiera som känsliga personuppgifter i princip allt som visar politisk, religiös eller filosofisk övertygelse, eller etnicitet per definition, egentligen är så vitt att om det verkligen skulle tas på allvar vore närmast omöjligt göra kvalitativa intervjuer. Det finns många som hävdar att allt är politik, en del som säger att allt har med deras religion att göra och att filosofisk övertygelse också kommer fram indirekt i vad som sägs och inte sägs. I relation till detta kan anföras som förmildrande att alla deltagare genom att ha en högskoleexamen kan förväntas att tränat upp en relativt god förmåga att reflektera över de indirekt känsliga uppgifter som berörts. Det ingår också i informanternas uppdrag att kunna förhålla sig allsidig och saklig. Utifrån insikten i den kommunikativa vändningen har Hauerwas (2012), problematiserat själva den här använda etiska metodologin av tänkta avvägningar mellan universella principer. Hen menar att etik på detta sätt osynliggör den olika etisk grammatik och utgångspunkter i olika socialt och historiskt betingade metanarrativ som principerna står för och tolkas inom. Detta kan beskrivas som en modern liberal deontologisk moralfilosofisk tradition som kan kontrasteras mot den mot kommunitaristiska dygd etiska moralfilosofin vilken menar att i stället för att försöka reflektera livet som dilemma att synliggöra och utforska den sociala, materiella och existentiella resonansen (Sigurdsson, 2002). Mer konkret kan det senare handla om att i stället för principer utgå från tolkning av upplevelser i riter. Omvänt så kan också det religiösa språket användas för att analysera hur helighet migrerar från traditionell religionsutövning till att besjåla icke-religiösa institutioner, rituella beteenden och abstrakta företeelser, såsom universitet, nationaldagsfirande eller mänskliga rättigheter.

Utöver ovan nämnda, mest känsliga avvägningarna sett ur ett modernt, liberalt etiskt perspektiv så bör här avslutningsvis som forskningsetik nämnas det arbete som gjorts för språklig begriplighet och tillförlitlighet som gjorts i alla delar av processen, utifrån framför allt principen om transparens.

7. Analys

Första avdelningen av detta kapitel får vi del av hur de olika fritidshemmens kontext, när det gäller resurs till natur- och kulturupplevelser, har beskrivits av informanterna själva. I andra avdelningen av detta kapitel tematiseras i underavsnitt med ett eller flera begrepp från resonansrelationsteori utifrån undersökningsfråga två om vad en pedagogisk tillämpning av denna kan tillföra det fritidspedagogiska yrkesspråket. Kapitlet avslutas med en summering där slutsatser sammanfattas.

7.1 Materialet: Fritidshemmen och informanterna

För information om grad av mångkulturalitet hänvisas till metodkapitlet (fig. 6). Där återfinns också information om informanternas olika pedagogiska examina och yrkesverksamma tid i fritidshem hänvisas.

Fritidshem 1 i Stad i norr beskriver **Juno och Mika** finns invid skog och samarbetar med kulturskola och kommunal utepedagogisk verksamhet. Till för några år sedan fanns samarbete med Svenska kyrkan, vilket har upphörde vid pandemin sedan fritidslokal stängts och kyrkan börjat tala om “Jesus” i samarbetet. **Juno** har en annan akademisk examen relaterad till pedagogiskt arbete med fokus på naturupplevelser och kultur, som den hänvisar till i intervjun som betydelsefull för sin natursyn. **Mika** har vid intervjun förskollärarexamen, men är anställd som fritidspedagog.

Fritidshem 2 i Stad i norr beskriver **Isa** ha gångavstånd till dungar, skog, sjö och ett större skolbibliotek än det egna. Samarbete i närtid med nycirkusaktör, kommunens utepedagogiska verksamhet och kulturskolan på lov. **Isa** är anställd som fritidspedagog.

Fritidshem 3 i nybyggt ytterkantområde i Stad i norr beskriver **Charlie** ha lättillgänglig skolskog och sjö, tillgång till skolbibliotek som nyttjas av fritidshemmet, samarbete med kulturskolan och en kommunal utepedagogisk verksamhet. Föreningsliv bjuds årligen in till Fritidshemmets dag, mest bollsporter och en teaterförening. **Charlie** har vid intervjun examen: gymnasielärare med

historia och samhällskunskap, utan behörighet i fritidshem och distanserar sig uttryckligen mot sin anställningstitel som lärare i fritidshem.

Fritidshem 4 på landsort utanför Stad i norr **Alex** och **Camille** lyfter fram att de har konst på väggarna, piano som används dagligen och att det är långt till kulturinstitutioner, men nära till skog och fotbollsplan.

Fritidshem 5 centralt i Stad i syd beskriver **Kim** ha lätt att tas sig till sådana kulturverksamheter som brukar finnas i en större svenska tätorter, men när det gäller natur så är de hänvisade till parker och det är en bit bort till närmaste större park. Fritidshemmet samarbetar med kommunal kulturskola, besöker näraliggande kulturinstitutioner inklusive Svenska kyrkan. Fritidshemmet har för alla åldrar samarbetat med schackklubb. **Kim** har en examen i arkeologi.

Fritidshem 6 i kanten av centrum i Stad i Syd beskriver **Sam** lyfter fram att det finns lättillgängligt parker och skogsdunge med möjlighet bygga kojor, men uttrycker det ändå naturtillgången som begränsad. Med buss möjligt ta sig på lov till sjö, skog och djurpark på lov. De har då också köpt in idrottsaktiviteter vid enstaka tillfällen. De har en dansutbildad i personalgruppen. Inget samarbete med föreningsliv och kulturinstitutioner utöver att varje vecka samarbeta med kommunens kulturskola och skolbiblioteket.

Fritidshem 7 i Stad i Syd beskriver **Nour** har avtal som möjliggör en tradition av att ta ner mindre träd för ekologiskt kojbyggen och sedan 10-15 år skolträdgård, med årliga skördefest. Både runt den och i ett samarbete med idrottsförening, initierat av förälder som var tränare, ges särskilt utrymme för elever i särskilda behov. Tidigare kollega har genom varit kultursamordnare fört in vissa rutiner kring kulturverksamhet, men tillvaratagandet av kulturinstitutioner var större när den jobbar än efter. Ett exempel är ett teaterarbete som genom samordnaren blev uppsatt på en parkscen i tätorten före pandemin. Under pandemin skapades i stället en rutin av filmfestival med film gjorda med Green Screen. Det är nära till museum, bibliotek, park, kyrka och skog. De har ett piano på fritidshemmet som både lärare och elever lär andra med, men också spillt över i att de övar att spela piano på lärplatta. **Nour** har arbetsterapeutexamen.

Fritidshem 8 i mindre, äldre landsort Syd beskriver **Nikola** nyttjar veckoliga ett skolbibliotek som har krympts och skogen, men har nästan inget samarbete med föreningslivet annat än lånat scoutlokal. Det som finns är på initiativ av förälder som är anställd inom organisationen Fritidsbanken. **Nikola** lyfter fram parallellt arbete med hållbar utveckling i fritidshem och sin undervisning i hem- och konsumentkunskap, vilket är hens fritidsläraryrke.

Fritidshem 9 i mindre, nybyggd landsort beskriver **Robin** och **Love** har lättillgängligt skogar och hav, men är en bit från större bibliotek och kulturhus i kommunens huvudort. Yngre elever kan tas dit med buss, men det har cyklats dit med äldre fritidselever. Love undervisar inte sitt fritidsläraryrke bild.

Sammanfattningsvis kan när det gäller informanternas beskrivna resurser till upplevelser för de fritidshem som finns representerade i undersökningen:

- *naturen* beskrivs som en resurs för alla fritidshem,
- *kulturskola* och *skolbibliotek* är en resurs för de flesta,
- *Svenska kyrkan* är en resurs för flera fritidshem och endast ett problem aggressionspunkt för ett fritidshem, men också det enda trossamfund som nämns,
- *naturskola* på huvudmannanivå finns i ett fall som en motsvarighet till kulturskolan, vilket lyfts fram som använt av nästan alla fritidshem tillhörande den,
- mycket varierande relation till *kulturinstitutioner* och vanligt med liten relation när det gäller *föreningsliv*, särskilt till annat föreningsliv än idrott, och att
- inget fritidshem lyfter fram djurhållning, men en egen *odling*.

7.2 Resonansbegrepp i analys av beskrivningar

Resonansrelationsteoretiska begreppen i rubrikerna för de olika temata sätts utifrån uppsatsens två frågor i en analytisk dialog mellan minst en inledande beskrivning av varje tema från informanternas beskrivningar av vad som är viktigt.

7.2.1 *Bildning* som *resonansdisponibilitet* och *förvandling*

[Angående upplevelser i naturen:] Det som är viktigt är att man får utveckla sig /.../
 [Gällande upplevelser av konst:] Jag säger två saker: självförtroendehöjande, att uttrycka sig kreativt, den konstnärliga friheten, och det andra problemlösning, att rita och lyckas på olika sätt, nöjda. /.../ Jag kan inte det här. Sen en liten knuff, lite visa, så en knuff, så lyckas de. Så förändras allting så kan de göra det i tre veckor oavsett om det är en loppa eller vad de än är. Då har de vuxit som person på en sådan lite grej. (Charlie)

Jag brinner för naturen. Jag har väl med mig från min tidigare utbildning [än till lärare i fritidshem] att naturen är helt magisk. Man kan få så mycket tillbaka från naturen, bara man lägger märke till det. /.../ Det är lite samma som med konsten, att man behöver vara lite öppen för att alla har inte samma bekantskap med skogen. (Juno)

Att utveckla sig återkommer i informanternas svar om vad som är pedagogiskt viktigt och det är en tydligt fokus på individen själv. Informanterna uttrycker inte själva spontant att vissa syften i styrdokumentet, exempelvis att ”utveckla identiteter”, som svar på frågor om vad som är viktigt i mötet med upplevelser. Samtidigt är det som Charlie och Juno ovan lyfter fram i ett relationellt lärande som tycks behöva tid och öppenhet. Informanterna framträder samtidigt inte passiva, utan aktiva, men medvetna om värdet av en halvförfogbarhet. Mer precist syns halvförfogbarheten i att de relaterar till gott om tid är något som även Nikola gör, vilket ju i sig är något som Rosa lyfter fram som själva bakgrunden till sin egen teori. Resonans är ju något som uppstår när människor får den tid de behöver. En ambition om bildning som att kultivera en resonansdisponibilitet för Naturen eller Konsten, som existenssfärer, ligger implicit hos både Charlie och Juno. Charlie lyfter fram ett knuffande, som visar på en betoning på elevens egenaktivitet.

Naturen är det av de fyra sfärerna i undersökningen som beskrivs mest tydligt som en egen aktör, alltså ett subjekt eller kvasisubjekt, med möjlighet att tilltala eller

inte tala eleverna. Det tydliga i materialet är när Juno ovan talar om magi. Juno beskriver vidare i intervjun hur studiebesök på teater kan öppna upp elevens tankar om möjliga yrkesvägar i framtiden, alltså konsten som existentiell resonansfär. Medan Charlie, liksom flera andra informanter, talar mer om konsten mer avgränsat till en materiell resonans.

Juno lyfter också fram ovan att en akademisk utbildning före utbildningen för arbetet i fritidshem öppnat upp för magin hos Naturen som sådan. Detta visar på att resonansdisponibilitet kan ha med formell utbildning att göra, men också att den kan komma från annat håll än den fritidspedagogiska utbildningen. Sam beskriver hur den i stället kommit i ett informellt lärande på arbetsplatsen:

Jag hade en tidigare kollega, rektor, som lärde mig att alltid säga ja. Det är vår roll. (Sam)

Sam lyfter fram hur formella mål och nätverk kan göra en mer disponibel för exempelvis olika resurser till kultur- och naturupplevelser för eleverna.

Vi skulle göra utflykt på lovet. /... / I samarbete med scoutstugan. Vi fick låna deras lokal för att gå på toalett och låna deras grill och så vidare, och så vidare. (Nikola)

Resonansdisponibilitet och transformation framträder inte enbart som begrepp tillämpbara på elevernas relation till värld, utan flera informanter lyfter fram hur de själva förvandlas i mötet med elever, kollegor och föräldrar. Exempelvis beskriver Kim hur hans tidigare utbildning sätter spår i en extra resonansdisponibilitet när det gäller historia. Sam betonar vikten av att som fritidspersonal förstå hur barn fungerar och konkretiserar det i att vara bejakande till elevernas idéer, alltså socialt resonansdisponibel. Hen uttrycker att det blir arbetsamt, men meningsfullt. Flera informanter lyfter, som framgick i avsnitt 7.1 om materialet, fram betydelsen av föräldrars initiativ för ordnande av olika förutsättningar för upplevelser. Detta visar på värdet av en resonansdisponibilitet till elevers föräldrar. Tre exempel är en förälder som är präst får kyrkan bekosta buss till skridskoanläggning, ett samarbete riktat till att stärka elever i särskilda behov med en idrottsklubb och slutligen att en förälder som genom sitt jobb med fritidsbanken tar dit det.

Det är endast Alex och Camille som lyfter fram betydelsen av ekonomiska och geografiska förutsättningar, snarare än resonansdisponibilitet. I deras enkätsvar lyfts fram den stora förändringen i personaltätheten lokalt jämfört med år 1980. Som geografisk förutsättning lyfter de fram att det är lättare med natur, än konst, på landsbygden. En kritisk reflektion över detta är om det är själva den avvikande formen, att de svarat i enkät, som gör skillnaden.

Vi erbjuder en styrd aktivitet per dag, resten får vara fri /.../ Här [i Fritidshemmet] är det frivilligt, inte skola - vi startar upp ett projekt, alla får möjlighet att delta (Nikola)

Vi [i fritidshem] drar ju nytta av att de redan har en kunskap. Men skapar det till en bildning. Mer, djupare. För att vi kan [med våra tidsrymder] föra diskussioner. Låta polletten få falla ner lite grann. Jag ser det som att fritids gör det största av det jobbet. /.../ (Juno)

Både Junos och Nikola beskriver som viktigt i relation till upplevelser det komplementära uppdraget till skolan som ett generöst utrymme för elevernas egenaktivitet. I beskrivningen av Juno ovan är enda gången i materialet som *bildning* nämns och det efter att intervjuaren diskuterat hens innebörd med informanten. För flera informanter är det på direkt fråga ett okänt begrepp.

7.2.2 **Förfogbarhetsnivåer** för att nyansera mål för lärande

Jag tror det är superviktigt att hitta ett flytande mål, eller väldigt flyktigt mål, e/än punkt för att inte begränsa sig för mycket. /.../ Man kanske vill ha ett mål att alla ska kunna klippa med saxen. Men det är kanske mer att alla ska ha upplevt något [som viktigt]. /.../ att grilla korv i naturen /.../ med vana hanterar man skogen. (Juno)

Det känns viktigast att nå de som inte är med i idrotten. Kanske med någon aktivitet som inte föräldrarna kommer att tänka på att anmäla barnen till. (Sam)

Juno lyfter i sin beskrivning ovan fram att kunna grilla korv som en kompetens i att hantera skogen som ett mål i sammanhang av att kompensera för att en del barn av utan en för majoritetssvensk relation till naturen (Se Thurfjell, 2020). Här syns ett exempel på ett didaktiskt mål som ligger på hanteringsnivå, alltså att använda naturen för sina egna syften. Det är kompetens, inte relation till naturen, som är det primära målet. Samtidigt ligger det implicit i svaret att denna kompetens uppövas genom ett umgänge med totaliteten naturen ("skogen"). Det är också rimligt att tänka på detta grillande som ett möjligt exempel på hur Rosa beskriver att kompetensutveckling kan förfina möjligheterna till bildning, alltså relation, till naturen. Den som är trygg i att elda, som kan betyda både göra mat och trivsel, kan också rimligen i förlängningen lättare gå i dialog och transformation med naturen.

Sam uttrycker sig mer tydligt som att det viktiga är bekantandet i fritidshemmet. I likhet med alla andra informanter lyfter hen fram naturen som en viktig sfär för elevernas upplevelser i fritidshemmet, men det är också nämnvärt att hen lyfter fram en kuperad terräng som ett kvalitetsvärde i sig när det gäller naturen. Det ska med Rosas begrepp vara en natur som är tydligt halvförfogbar, alltså där det finns chans och risk att det ska uppstå upplevelser.

7.2.3 **Existenssfären** som **resonans- eller aggressionspunkt**

Bakgrunden var att vi hade mycket pärlor, men de användes inte. De hade funnits i flera år. De användes inte. Blandade färger och... sådär. Det var vi [fritidspersonal] som drog i gång det. Vi hade haft en pärlhöna året innan, men ingen hade pärlat. /.../ Det [nya rummets pärlande av ett landskap] fångade allas intresse. (Nikola)

Något som förenar Nikola och Mika är hur de lyfter fram projekt med att långsiktigt gestalta ett naturlandskap med eleverna i ett fritidsrum. Medan Nikola beskriver ett mer avgränsat projekt i anspråkstagandet av ett rum så beskriver Mika ett arbete som är cykliskt på ett år med att eleverna årligen byts ut. I Nikolas arbete så beskrivs som en bakgrund till materialanvändningen hur den på ett till synes hållbarhetscentrande sätt, utan att den själv benämner det så, tar vara på ett då till synes ointressant material för eleverna som fanns i fritidshemmet. En materiell, men också existentiell resonans, beskrivs, utan att informanten, själv sätter ord på det. Som särskilt viktigt beskriver Nikola hur den lyfter fram avancerade och intressanta exempel vid introduktionen, men också kommunikationen om och under hela processen. I Mikas fall beskrivs detaljerat ett helårsprojekt i en avdelning med fritidshemselever i förskoleklassålder i gestaltning av samspelet mellan kultur- och natur med lek, pyssel av olika slag, sagor, film av olika genre och mycket annat integreras. Som pedagogiskt viktiga betonas barnens egen fantasi och de globala målen om hållbar utveckling. Personalen är aktiv i att tematisera, introducera inslag och föra samtal om vad som sker. När exempelvis material går sönder eller blir smutsigt så används det för att aktualisera människans miljöpåverkan. De kommenterar också rummet genom att se filmer om samspelet mellan kultur och natur i världen. Kulturella traditioner, såsom påsken och Halloween, aktualiserar olika djur. Påsken aktualiserar lantgårdsdjur, medan Halloween aktualiserar fladdermöss. Här finns ett bildningstänkande som rör såväl naturen, konsten och historien, även om varken nämnda resonanssfärer eller bildning används rakt ut i beskrivningen. Det visar dock sig ha en gräns när det gäller existentiellt. På direkt fråga så kommer svaret nedan:

Vi tog inte upp religion för vi är alla människor. Det behövs inte vara religion emellan. Vi är alla lika. /.../ (Mika)

Religion beskrivs inte enbart som irrelevant, utan som något som uppfattas som en aggressionspunkt som behöver hållas borta för att inte hamna emellan den sociala resonansen. Existensen har här inget att tillföra fantasi och hållbar utveckling. Resonansteoretiska begrepp i rubriken för detta tema kan berika med nyans och vidare horisonter för det pedagogiska innehållet. Även Juno på samma fritidshem

definierar religion som en aggressionspunkt i stället för resonanspunkt. Junos beskriver att samarbetet med kyrkan avbrutits för att ”de predikat om Jesus”. Här är bedömningen att de resonansteoretiska begreppsparen existentiell resonans och aggressionspunkt skulle kunna nyansera analysen. Betraktas predikan eller Jesus som sådant som aggressionspunkt? Är det rimligt? Eller behöver vad som är en rimlig aggressionspunkt preciseras mer? Nikola beskriver en närmast distanserad, stum relationen till existenssfären i sitt fritidshem så här:

Man pratar inte om det direkt, men det händer ju indirekt. /.../ julpyssel /.../ halloween målarbilder. Man lyfter upp det på det sättet, men pratar inte om varför. Kanske på mellanmål att man diskuterar det (Nikola)

Existentiellt framstår i Nikolas fritidshem inte som en aggressionspunkt, men som något stumt. Juno däremot lyfter fram att som fritidspersonal uttryckte att uttrycka en arabisk hälsningsfras vid ramadan avslutande som en viktigt pedagogisk praktik, liksom Charlie. Juno lyfter också fram ett exempel på att elever fått ta med mat för att synliggöra sin existenssfär efter en ramadan. Det motiveras som en social rättvisefråga. Till skillnad från stumheten i styrdokumentet (se kapitel 3) så framstår existentiellt i vid mening, alltså inkluderat samtal om existentiella frågor, vara något som fortsätter vara ett pedagogiskt viktigt i fritidshem. Den som utvecklar mest runt det existentiella är Nour.

Jag har framför allt ett barn som har rötter i Ukraina, som har suttit och gråtit vid tillfällen. Där har jag haft lite närmare samtal med vårdnadshavare och sådär. /.../ Då har vi [fritidspersonal] haft möjlighet att gå ifrån och det är jätte viktigt att barn som är ledsna och har lite tufft emellanåt. /.../ att det är jobbigt hemma /.../ [exempelvis] barn som blir placerade på andra hem. Det är jätte viktigt att de får extra vuxennärvaro när de behöver det och att det också finns platser på fritidshemmet där de kan gå undan. /.../ är de trötta, är de arga ska det finnas plats för det. När det var Covid så målade den och zombiejagen blev covidjagen. Det var deras sätt att uttrycka det. Det var en del tyckte det var jobbigt när de gjorde det och då får man förklara det. /.../ Min hamster dog igår. Man får inte ha gosedjur till bamba, men just den dagen behövde hon det och då fick hon det. Man ger dem lite extra. /.../ Men det är det som vi gör innan som är det viktiga. När vi leker med barnen och är nyfikna på dem. Det är ju det som gör att de kommer till oss och vågar prata. /.../ [inte minst] kramar på fredag (Nour)

Globala och familjära kriser och problem väcker existentiella samtal som Nour beskriver som viktigt att bemöta och att ge också rent fysisk plats och närhet. Nour lyfter också upp att dessa samtal bygger på den relation som byggts upp över tid. Här finns dock också frågan om hur lek och skapande om den dödliga sjukligheten kan uppfattas av eleverna som en aggressionspunkt som fritidspersonalen behöver förklara. Noterbart är möjligen att några explicita andlig praktiker eller traditioner aldrig lyfts upp som horisont i relation till det existentiella.

Alex och Camille lyfter att existentiella frågor reses av eleverna runt deras kroppsliga utveckling.

7.2.4 Historia, som en stum *den existentiella resonansaxeln*

Jag kommer inte på direkt något om att vi pratar om det. /.../ Ingenting vi kommer in på när vi har samlingar (Nikola)

Den tystnad som finns i utvecklingen av styrdokumentet för fritidshem runt historien märks också på frågor om historien i fritidshemmet. Nikola uttrycker ovan det tydligt på direkt fråga om hur människor levde förr berörs i Fritidshemmet att historia inte är ett ämne som aktualiseras i hans fritidshem.

Jag ser på äldre material att det fallit bort arbete runt innerstadens utveckling. (Kim)

Kim lyfter dock fram att både skolbyggnaden själv och en del näraliggande byggnaders ålder gör att det ändå blir naturligt med att prata historia. En personal lyfter fram att den pratar historien i samband med kojbygge. Det förekommer därmed historien i flera fritidshem, men det är det tunnaste av i frågan nämnda resonansfärer när det gäller exempel och reflektioner. Det är noterbart att närsamhället förstås mycket snävt av flera informanter, alltså att man inte exempelvis förstår det som hela sin kommun eller staden, utan det närmsta området i flera fall. En annan noterbar tankefigur i relation till historien är att platser kan sakna historia, både lokalt och länder. Robin och Love beskriver det första. De beskriver också att tidigare undervisning om lekar från förr har försvunnit, även om en del av lekarna lever kvar i rastverksamhet.

Det kommer upp i det naturliga samtalet. Inte att man har det som tema eller så. Ibland när det tas upp skolan att det kommer upp. /.../ Förr hade vi ibland lite gamla lekar från förr. Nu är det mest rastlekar. /.../ Det kommer nog mera (historia). Det är ett nybyggt område. Det är inte många som bott här i generationer. Det är inflyttat från Göteborg och andra ställen runtomkring. /.../ Skolan är 35 år eller något sådant där. Den är inte så gammal. (Robin och Love)

I likhet med Kim så lyfts själva skolbyggnadens historia fram som betydelsefull fast i motsatta riktningen. De prognostiserar samtidigt att det historiska perspektivet ska komma i framtiden. I det andra fallet är det Juno som beskriver Ryssland vars krig och bristfälliga demokrati kopplats till brist på historia i samtal med eleverna.

Barnet kommer inte, men föräldrarna kommer från Ryssland. Där har vi då förstått att vi har andra barn som har förutfattade meningar. Som anser saker om saker som händer i världen nu. De är väldigt medvetna. Då sa vi att vi kanske ska lägga in ett historiskt värde i det. I Ryssland. Att det inte är så gammalt. Det är ju bara 33 år. /.../ Att man ska fokusera på den historiska biten och inte på det som händer nu för det är ganska jobbigt för det här barnet. Det blir mycket fokus för det så det behöver det kanske inte vara hos oss.

Här låter fritidspersonalen Historien vara en transformativ resurs till en slags coping i relation till när en kulturell identitet blir aggressionspunkt i samtiden. Här förmedlas en insikt om att tid har betydelse, vilket i sig ligger väl i linje med tanken om bildning. Samtidigt märks här ett försök att objektifiera Historien med att fritidspersonalen bestämmer sig för en viss förklaring. Den som mest utförligt beskriver en närvaro av Historien som existenssfär i fritidshem är Nour. Det sker i relation till det ekologiska kojbygget och fritidshemmets egen odling:

När vi bygger kojor i skogen. /.../ Tänk hur man byggde förr i tiden. Man kan ju prata om det. Man har byggt med lite olika material. Man kommer in på olika grejer. När vi odlar så kommer vi in på. /.../ Lärandet i stunden. Barnen frågar: varför gör vi detta? Ofta kommer frågor hur vi levde förr. De är nyfikna över lag. Ibland kommer frågor som man kan prata hur länge som helst. (Nour)

Det är dock tydligt att också av Nour är historien framför allt en fråga när eleverna initierar frågor om det. Hens tycks också primärt på sitt exempel behandla det som kompetensutveckling, även om kojbygget och odlingen i stort bör kunna förstås som ett bildningsäventyr i hur dess samtal tycks få vindla i väg. Bildningsmässigt

är det snarare så att det är det materiella, alltså byggmaterial och grödor, som inbjudan till resonans primärt handlar om i de exempel på historiska perspektiv som Nour lyfter.

7.3 Slutsatser

Här summeras resultatet i tre slutsatser, varv de två första besvarar den första undersökningsfrågan: Hur beskriver fritidspersonal vad som är pedagogiskt viktigt i relation till naturen, konsten, existentiellt och historien i fritidshem? Den tredje slutsatsen är så svar på den andra frågeställningen: Vad kan en pedagogisk tillämpning av Rosas sociologiska teori om resonansrelationer tillföra fritidspedagogiska yrkesspråket?

7.3.1 Bildning högt värderat utan själva begreppet

Bildning framträder som viktigt utan att vara ett känt begrepp, särskilt när det gäller naturen där all typ av bildning antyds, men också när det gäller konst i vid mening. Existentiellt, inklusive existentiella samtal, och historia framträder som mindre reflekterade av informanternas svar, eller brist på svar. Medan andra skolämnen framträder som viktiga för fritidshemmet så framträder religionskunskap och historia inte som viktigt. Det är enbart det fysiska och särskilt det sociala, inte det kulturella eller existentiella, som beskrivs som viktigt för identitetsutvecklingen.

Inget enhetligt yrkesspråk framträder för lärandet i fritidspersonals beskrivning av vad som är viktigt i relation till upplevelser av naturen, konsten, existentiellt och historien i undersökningen. Bildning framträder dock som pedagogiskt viktigt genom att informanter lyfter fram ett mångfacetterat relationellt och upplevelsebaserat lärande med utrymme för elevens egenaktivitet och transformation. Likt styrdokument och tidigare forskning så är det särskilt socialt lärande, alltså en medborgerlig bildning, som lyfts fram, men också kompetensutveckling inom kärnämnen, praktiskt-estetiska ämnen och biologi, såsom att titta på små djuren i bäcken invid skolan.

7.3.2 Naturen är tydligaste resonanssfären – Historien stummast

Natur och konst är det sfärer som fritidspersonal har lättast att beskriva vad som är pedagogiskt viktigt, medan flera har svårare att beskriva något viktigt i relation till existentiellt och särskilt stumt är det runt historia. En del beskriver det till och med som att deras närsamhället inte har en historia. Dessa tycks främst aktualiseras från elever eller bara vara, även om undantag finns där kyrkor i närmiljön besöks eller man fortfarande, som det var stipulerat i äldre styrdokument, talar om närsamhällets historia. Flera säger att man inte talar om kulturella traditioners religiösa eller historiska bakgrund, utan låter grundskolan eller förskoleklassen sköta det. Existenssfären framträder på ett fritidshem som en aggressionspunkt, alltså som ett distanserat objekt, men på flera andra ställen förekommer samarbete med Svenska kyrkan. Det är dock noterbart att omfattningen på relationer till närsamhällets förenings- och kulturliv är väldigt varierande mellan fritidshemmen. I beskrivningarna framträder en bejakande attityd, alltså resonansdisponibilitet, och relationer till personal och omvärlden som viktigt.

När det gäller naturen och konsten framträder den oftast i riktning mot materiella bildning eller kompetensutveckling, alltså att det är att det är naturens material som är intressanta snarare än totaliteten natur, eller att den är ett läromedel eller lärmiljö för ovan nämnda kompetensutveckling av olika slag. Naturen beskrivs dock av en informant som magisk. Två andra beskriver arbete med hållbar utveckling på fritids på ett sätt som gör det går tala om ett arbete som rymmer en ambition om en existentiell resonans / kulturell bildning, även om man uttrycker det i mer konkreta termer såsom att i framtiden bry sig om naturen eller inte förstöra miljön.

7.3.3 Resurs att nyansera yrkesspråk och vidga hållbarhetshorisont

Resonansrelationsteorin kan sammanfattningsvis nyansera och vidga hållbarhetshorisonterna i yrkesspråket. Bildningsbegreppet, liksom begreppet resonansaxlar och existentiella sfärer, inte minst skulle Historien kunna som existentiell resonanssfär kunna vidga horisonten. Historien är den sfär som framstår mest stum i informanternas fritidshem. Förfogbarhetsnivåer, transformation, resonansdisponibilitet och existentiell respektive materiell resonans, samt resonans-

respektive aggressionspunkt ser jag som begrepp i resonansrelationsteorin som skulle kunna vara användbart till att nyansera i systematiska kvalitetsarbete, och vara användbara för vidare horisonter i lärandet för hållbar utveckling.

Bildningsbegreppet kan fördjupa både sitt större sammanhang utanför fritidshemmet och sina möjligheter till analyser utifrån de i teorin definierade fundamenten. Ett etablerande av bildning som begrepp i fritidspedagogiskt språk kan med sitt fokus på samspel och identitet komplettera betoning av undervisning som något värderat utifrån sin lärarstyrning, inte minst kontrasterat mot kompetenskoncept. Bildningsbegreppet knyter därmed både an till Skolverket (2022a) efterfrågan på mer bildning och den tradition av betoning på samspel i fritidshemmet som finns i styrdokument (se kapitel 3) och aktuell forskning. Bildning är enligt Rosa att föregå med tillit och öppenhet i relation till människor, material och resonansfärer, och låta eleverna själva få vara aktiva och kreativa.

Förfogbarhetsnivåer: att *bekanta* sig med, att *utforska*, att *behärska* och att *hantera* kan ge språk för att differentierat beskriva och analysera undervisning på en skala. På ena änden av skalan med *bekanta sig med* som hög grad av bildningspotential och på den andra änden *hantera* som hög grad av kompetensutvecklingsfokus. Utforska och behärska kan ge begrepp för två alternativa mellansteg på en skala mellan Pihlgrens (2017) klassisk kontra kreativ/kaotisk undervisningsposition. Det handlar om att uppvärdera själva *bekantandet* och *utforskandet*, och inte enbart behärskande och hanterande.

Resonansdisponibilitet är den hållning som flera informanter beskriver som pedagogiskt viktigt för elevers möten med upplevelser, inte minst den egna resonansdisponibiliteten för föräldrar. Det handlar om att vara öppen både för elevers, föräldrars och närsamhällets idéer och resurser. Det är också ett begrepp som kan beskriva och analysera både befintligt och eftersträvansvärt intresse hos elever, liksom för när en tajmning när ett visst tema eller projekt är dags att avsluta.

Transformation, eller **förvandling**, är ett begrepp för att sätta ord på identitetsutveckling som kan svara mot vad jag i undersökningen uppfattar som en

ordfattigdom på området, och synliggöra identitetsutveckling som bildning. Detta i kontrast till beskrivningar av identitetsutveckling som enbart kompetensutveckling.

Existentiell och *materiell resonans* är begrepp som kan användas för att åskådningsneutralt tydliggöra det relationella i undervisning till lärande för hållbarutveckling, när det gäller resonanssfärer som naturen och existentiellt. Det kan i stället för att tala om religion som sådant som en potentiell störning av social resonans ge språk för att tala om likheter och skillnader i relationer till resonanssfärer. Särskilt *Historien* som existentiell sfär för existentiell resonans skulle kunna vara ett begrepp för att utveckla reflektionen runt den specifika betydelse som Historien, alltså relationen i nuet med det förflutna, har även i det rationella Sverige för identitetsutveckling. Den växande kulturella pluralismen, liksom globala kriser, artikulerar en informant som något som aktualiserar samtal om historien. Men också den mer kollektiva saknad i relation till det förflutna, Historien, som beskrivits av Barrling och Germe (2022) i majoritetskulturen.

Aggressions- respektive *resonanspunkt* är begrepp som kan användas för att tala om hur vi objektifierar eller subjektifierar inte enbart människor, utan också ting och existenssfärerna, såsom när Juno beskriver Naturen magisk. Begreppsparet skulle kunna användas för att utveckla didaktiska analysen i det arbete med hållbar utveckling som flera fritidspersonal lyft fram. Det ligger mycket spännande i att reflektera över vad det får för konsekvenser att relatera till Naturen som en helhet, liksom till existenssfären som en åskådningsmässig helhet, som en ”osynlig” kompis (resonanspunkt), eller om den ses som en slags ”osynlig” fiende (aggressionspunkt).

8. Diskussion

8.1 Resultatreflektion

Undersökningens resultat visade att bildning är högt värderat som fritt till skolan komplementärt lärande i fritidshem utan att själva begreppet används, att Naturen är tydligaste resonanssfären – Historien som är den stummaste, och resonansrelationsteorins begrepp kan tillföra yrkesspråket resurser att nyansera och vidga horisonten i lärande för hållbar utveckling i Fritidshemmet. I detta kapitel ska slutsatserna diskuteras i relation till den aktuella debatt som beskrevs i inledningen (kapitel 1), utvecklingen i styrdokumentet som beskrevs i bakgrunden (kapitel 3) och framför allt aktuell forskning som behandlats i litteraturgenomgången (kapitel 4). I det andra avsnittet av detta kapitel beskrivs också vidare undersökningsidéer.

Bildning är ett begrepp som tydligt betonats vid introduktionen av den nya läroplanen, lgr22, men som också har funnits i skolans värdegrund under hela den tid som fritidshemmet varit en del av skolväsendet (Lundgren, 2020; Skolverket a; b; c). Det första anmärkningsvärda med detta är förstas för att det väcker följdfrågan om vilka andra delar av skolans demokratiskt beslutade värdegrund som inte fritidspersonal har koll på och därmed riskerar att inte efterfölja. Bristen på bildningsbegreppet riskerar att göra det svårare att synliggöra för såväl resten av skolväsendet som sig själv att det i stor utsträckning är det i allmänhet en håller på med. Med det riskerar hela skolväsendet tappa i samlad handlingskraft och tappar en möjlighet till status (Colnerud & Granström, 2015).

Bildningsbegreppet och andra resonansteoretiska begrepp kan utifrån resultatet särskilt användas mer specifikt runt att ”utveckla identiteter”, ”kulturarv” och ”hållbar utveckling” när bildningens fokus på samspel helt skymms av kompetensorienterade undervisningens värderande av styrning och kontroll (Skolverket, 2022d). Detta gäller särskilt existenssfären och historien inom den kulturella bildningen, även om det bör sägas att det inte verkar vara ämnen ens som kompetensutveckling i fritidshemmet.

Till skillnad från i Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg (2020) finns inga belägg här på osäkerhet inför mötet med kyrkan eller kulturella traditioner. Utifrån Puskás och Andersson (2020) forskning från förskolan kan det också för Fritidshemmet bero på vaga styrdokument där kultur och existentiellt i de få fall de numera nämns gör det i aggressiva ordalag relaterat till normkritik. Normkritiken är ett viktigt uttryck för samhällskrav på jämlikhet, men teorier som Rosas kan komplettera när det gäller bedömningen av vad som är värt att fördela rättvist. Om alienationen runt existentiellt i fritidshemmet likt i förskolan skulle handla om lärarutbildningen ligger empiriskt utanför denna undersökning, men under min egen aktuella utbildning har det varit tydligt mer om att förbereda och att ta upp natur- än samhällsföreteelser som lärandeobjekt (Puskás och Andersson, 2020).

Resonansrelationsteori kan komplettera Ljungbergs (2022) och Pihlgrens (2017) filosofiska undersökning om bildning i fritidshemmet med systematisering i resonanssfärer. Det handlar om möjligheter att precisera bildningen så att det som exempelvis görs med närsamhällets förenings- och kulturliv får sin fulla status och handlingskraft (Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg, 2020; Colnerud & Granström, 2015). Genom att tala om Historien och Existenssfären som jämförbara resonanssfärer med Naturen och Konsten, finns begrepp att både adressera samtida debatt om nyspråk i traditioner. Detta skulle kunna kompletteras med Thurffjell (2023) lekförståelse av kultur och religion. Resonansbegreppets halvförfogbarhets fundament kan också ge språk för att tala med urskiljning mot för det allt för starkt tilltagande tyglade av konsten såväl som naturen i fritidshemmet som Löfdahl och Hjalmarsson (2013) beskrivit.

Globala kriser såväl som en växande kulturell mångfald i Sverige väcker frågor, vilket intervjuerna bekräftade, om identitet i relation till Historien hos eleverna. Fritidspersonal behöver förhålla sig till den komplexitet som finns i att ha elever från länder som har konflikter som aktualiserar frågor om historia, men Barrling & Garne (2022) har också visat att även den svenska Historien behöver bearbetas och förhållas till. Det är inte Fritidshemmets uppdrag ensamt eller ens huvudsakligen Fritidshemmets uppdrag, men undersökningen visar att det finns mycket

existentiellt i omsorgsuppdraget i praktiken, trots att det försvunnit ur styrdokumentet.

Är det realistiskt tro att dessa begrepp skulle kunna införlivas i fritidspedagogers yrkesspråk? Nja, inte genom denna uppsats. Det vore förmätet att tro att den skulle kunna påverka mer än mig själv, kanske främst som en slags egen terapi, och möjligen några kollegor runt mig. Jag tänker dock att Hartmut Rosa har framtiden för sig i Sverige som ett traditionellt av kritisk teori präglad land, men också när det postsekulära språket i att Sverige snabbt förändras till pluralism. Jag syftar främst på vår digitala integrering med övriga världen och den stora immigrationen, men också vårt juridiska och politiska integrerande med framför allt EU-domstolens jurisdiktion när det gäller utbildning (Se Utredningen om konfessionella inslag i skolväsendet, 2019). Digitalisering och pluralism genom migration hörs i materialet för det syns konkret, medan det senare ligger på nivån hur styrdokument förändras vars orsak där kan vara mindre synlig för informanterna. Jag tänker att tilltagande förfogbarhetskrav, inte minst uttryckt i normkritisk pedagogik och systematiskt kvalitetsarbete, kommer att öka medvetenheten om yrkesspråket inom personalen. Skolverkets efterfrågan på bildning i och med nya läroplanen mötte jag då jag var med för mig praktisk-estetiska ämne, med grundskolans lärare, och det tror jag också är en väg igenom vilken bildning kan bli känt och använt bland fritidspersonal. Hur känt och använt det blir i Fritidshem kan ju påverkas av hur väl Skolverkets intentioner får genomslag och följs upp. Mot att det ska få genomslag talar att begreppet i sig oförändrat haft samma enda formulering i läroplanen sedan 1994. För det talar debatten om kulturkanon valrörelsen 2022. Den indikerar ett visst utbildningspolitiskt intresse för bildning, även om kulturkanon låter mer som kompetensutveckling. Det leder naturligt över till den självkritiska frågan om hur bildning, liksom övriga begrepp som föreslagits i resultatet, kan klara sig från att självt bli reducerat till ytterligare en modell eller kompetens till matrisen. Det är för det första viktigt att se den risken. Det finns en risk att det avsätts vissa tillfällen för bildning, exempelvis. För det andra, tänker jag, att det kan vara bättre så än att bildning inte alls får utrymme. Men mot det tänker jag talar att det i fritidspersonalen genom begreppet får ge status och koda till handlingskraft något

som både de redan värderar och som delvis idag är utslag för hur många tjänster ser ut. Som Juno beskriver så vet jag att många fler kommer trötta till fritidshemmet. Den minsta garanterade planeringstiden är också mycket liten för fritidspersonal. I detta läge är tillit och öppenhet för Världen utanför Fritidshemmet - att relatera till såväl möjligheter till att uppleva natur, konst, existenssfären och historien - verkligen något som den som tar risken kan ge sina elever betydligt mer än den som sluter Fritidshem. Det är så ett hållbart samhälle utvecklas. Mot detta finns alla de samhällskrav på ökande förfogbarhet som Rosa listar. Krav som kan förstärkas av den storpolitiska oro och osäkerhet i spåren av pågående ekonomiska krisen i spår av kriget i vårt närområde. Samtidigt är det i och för kriser av olika slag och på olika nivåer som resonansdisponibiliteten, inte minst den för existentiella sfärer, särskilt behövs. Det är då människor särskilt behöver den tröst och inspiration som finns där.

8.2 Vidare undersökningsidéer

Det här var en undersökning med några intervjuer och en enkät med fritidspersonal. Närmast till hands ligger att det hade varit intressant jämföra det som sägs i intervjuer med det som syns i det systematiska kvalitetsarbete som dokumenteras. Får det som är viktigt utrymme där, eller är det något annat som där blir viktigt? Finns det kanske där ett mer enhetligt yrkesspråk i riktning mot bildning?

När det gäller ekonomisk-ekologisk hållbarhet har jag, utifrån inte minst Nikolas beskrivning av transformation av pärlor i fritidshemmet, reflekterat över potentialen med teorin att undersöka, analysera och diskutera fritidspersonals materiella resonans. Det skulle kunna vara runt olika former av skapandematerial eller inredning, inte minst vid läsårsskiften och hög personalomsättning, men också vad det betyder att jag mött många som privat köper in material till verksamheten.

När det gäller den existentiella resonansaxeln i fritidshem kan i framtiden vara intressant med undersökningar om eventuella skillnader i existentiell resonans mellan samiska, judiska och andra profilerade fritidshem. Även exempelvis Ur och Skur när det gäller Natur. Det hade i sekulära fritidshem varit intressant gå från

personalens till barnperspektivet inom när det gäller vad såväl explicit identifierar sig med en åskådningstradition som sekulära elever utan en explicit åskådningsidentitet upplever av resonans och alienation runt traditioner i december.

Jag ser också av med uppsatsundersökningen parallellt pedagogiskt arbete som lärare i fritidshem med hem- och konsumentkunskap inom anpassad grundskola att det skulle vara intressant med studier i relation till så kallat distributivt ledarskap, alltså när en relationell komplexitet tillkommer i och med assistenterna. Hur kan en som lärare vara över snittet framgångsrik i att skapa och hålla levande utrymme för resonansdisponibilitet när undervisningen sker i samverkan med elevassistenter?

Jag har lite berört läroplansteoretiska frågor relaterat till mitt analytiska perspektiv i kapitel 3, men skulle gärna läsa hur någon skulle analysera och reflektera mer ingående över det i relation till resonansrelationsteori. Det hade också varit intressant med både historiska och nutida exempel på hur man arbetat framgångsrikt med relationsskapande, inte minst uppföljningsstudier om när det upplevts bidra till uthållig resonansdisponibilitet.

Referenslista

Ackesjö, H. & Haglund, B. (2021). *Fritidspedagogisk undervisning: En fråga om intentionalitet, situations-styrning och inbäddning*. Högskolan Dalarna.

Ackesjö, H., Nordäng, U-K. & Lindqvist, P. (2016). "Att jag kallar mig själv för lärare i fritidshem uppfattar jag skapar en viss provokation": Om de nya grundlärarna med inriktning mot arbete i fritidshem. I *Educare - Vetenskapliga skrifter*. Linnéuniversitetet.

Andrée, M. (2007). *Den levda läroplanen. En studie av naturorienterande undervisningspraktiker i grundskolan*. [Doktorsavhandling] Stockholms universitet. DOI:10.13140/2.1.1096.0001

Barrling, K & Garne, C. (2022). *SAKNAD: På spaning efter landet inom oss*. Stockholm: Mondial.

Bergström, G och Svärd, P-A. (2018). Idé och ideologianalys. I Boréus, K. och Bergström, G. (2018). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig analys text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Biesta, G. J. (2021). *World-Centered Education: A View for Present*. London: Routledge.

Bornemark, J. (2018). *Det omätbaras renässans: en uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.

Berggren, H. och Trädgårdh, L. (2015). *Är svensken människa? : gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Nordstedt.

Chen, C. (2022). *Work Pray Code: When Work Becomes Religion I Silicon Valley*. Princeton: Princeton University Press.

Colnerud, G. & Granström, K. (2015). *Respekt för lärarprofessionen: om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: Liber.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. 4 upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Ehrlin, Maria. (13 december 2022, uppdaterad 16 december 2022). Hot mot Marieholmskolan i Umeå efter religionsfritt luciatåg – polis på plats under uppträdandet. *SVT Nyheter Västerbotten*.

www.svt.se/nyheter/lokalt/vasterbotten/hot-mot-mariehemsskolan-i-umea-efter-religionsfritt-luciatag-polis-pa-plats-under-upptradanden

Gruber, S. (2008). *När skolan gör skillnad. Skola, etnicitet och institutionell praktik*. Stockholm: Liber.

Hauerwas, S. (2012). *Det fredliga riket: En introduktion till kristen etik*. Skellefteå: Artos och Norma Bokförlag.

Johansson, I. (1984). *Fritidspedagog på fritidshem. En yrkesgrupps syn på sitt arbete*. [Doktorsavhandling] Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.

Jonsson, U. (2009). *Habermas, påven och tron: Jürgen Habermas och Joseph Ratzinger om religion och sanning i ett postsekulärt samhälle*. Skellefteå: Artos.

Kidde Skov, T. (2021). Lærerrollen der blev væk: Opbygningen af et transformativt lærerideal. I *Nordic Journal of Vocational Education and Training*. 2021 Vol. 11, No. 2, 117–131. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.21112117>

Klingberg, G och Hallberg, U. (2021). *Kvalitativa metoder helt enkelt!* Lund: Studentlitteratur.

Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Lager, K. (2018). Att undervisa i fritidshem: omsorg, lärande och utveckling i en helhet. I *Educare*, 2018:2, 51-68.

Langmann, E. och Månsson, N. (2016). Att vända blicken mot sig själv. En problematisering av den normkritiska pedagogiken. I *Pedagogisk forskning i Sverige* Vol 21 Nr 1-2 (2016).

Ljungberg, C. (2022). Bildning och barns perspektiv på fritidshem. I Elevestrand, H. och Lago, L. (red.) (2022). *Barn i fritidshem*. Liber.

Lundgren, U. P., Säljö, Roger & Liberg, Caroline (red). (2020). *Lärande, skola, bildning: grundbok för lärare*. 5 upplagan. Stockholm: Natur och Kultur.

Löfdahl, A. och Hjalmarsson, M. (2013). Fritidshem som arena för barndomens kulturella styrning. I Fjällhed, A. och Jensen, M. (2013). *Barns villkor i möte med skola och fritidshem*. Lund: Studentlitteratur.

Pedersen, P. M. (2004). Jürgen Habermas. Ur Pedersen, Peter M. & Gytz Olesen, Sören (red.) *Pedagogik i ett sociologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Pihlgren, A. S. (2017). *Fritidshemmets didaktik*. Lund: Studentlitteratur.

Puskás, T och. Andersson, A. (red.). (2020). *Traditionernas didaktik: religion och kulturarv i förskola*. Lund: Studentlitteratur.

Rosa, H. (2013). Leading a life. Five key elements in the hidden curriculum of our schools. *Nordic Studies in Education*, Vol. 33, 97–111.

Rosa, H. (2014). *Acceleration, modernitet och identitet: tre essäer*. Göteborg: Daidalos.

Rosa, H. och Endres, W. (2017). *REONANS PAEDAGOGIK: När det knitrer i klassevaerelset*. Köpenhamn: Hens Ritzels Forlag.

Rosa, H. (2019). *Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World*. Cambridge: Polity Press.

Rosa, H. (2020). *Det vi inte kan råda över: Om vårt förhållande till världen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Rotstein, B. (2018). Tillit som grund för framgångsrika organisationer – skolan som exempel. I Bringselius, L. (Red.) *Styra och leda med tillit: Forskning och praktik*. (SOU2018:38).

Sigurdsson, O. (2002). *Den goda skolan: om etik, läroplaner och skolans värdegrund*. Lund: Studentlitteratur.

Skolforskningsinstitutet. (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem*. Stockholm: Skolforskningsinstitutet.

Skolverket. (2014). *Allmänna råd med kommentarer: Fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2016). *Fritidshemmet: ett kommentarmaterial till läroplanens fjärde del*. Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se>

Skolverket. (2015). *Allmänna råd med kommentarer: Systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket. (2019). *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda : Hur skolan kan arbeta mot diskriminering och kränkande behandling*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/download/18.7f0610616b709c26f72aad/1569395992720/pdf4665.pdf>

Skolverket. (25 mars, 2022a). *Panelsamtal med Lars Strannegård om bildning*. www.youtube.com/watch?v=uKd90NeaMf0

Skolverket. (25 mars, 2022b). *Bildning – motorn för gemenskap och framsteg*. www.youtube.com/watch?v=C6Ak9X_iHv8

Skolverket. (30 maj, 2022c). *Att undervisa för bildning – Läroplanerna i fokus*. www.youtube.com/watch?v=3IP_nwp8j8A

Skolverket. (2022d). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.

Socialstyrelsen. (1988). *Pedagogiskt program för fritidshem: Allmänna råd från Socialstyrelsen 1988:7*. [www.gupea.2077.31112.1\(15\).pdf](http://www.gupea.2077.31112.1(15).pdf)

- Sundberg, D. (2019). Resonans i höghastighetssamhället - Rosas samhällsvetenskapliga teori ur ett pedagogiskt perspektiv. I *PEDAGOGISK FORSKNING I SVERIGE*. VOL. 24 NO. 3-4 2019 ISSN 1401-6788.
- Sveriges kommuner- och landsting. (2016). *Fritidshem och fritidspedagogik – en forskningsöversikt*. Stockholm.
- Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Thurfjell, D. (2015). *Det gudlösa folket: Det postkristna svenskarna och religionen*. Stockholm: Molin & Sorgenfrei.
- Thurfjell, D. (2020). *Granskogsfolket*. Stockholm: Nordstedt.
- Thurfjell, D. (2023). *Ett lockrop från ödemarken: Om människans förmåga att förtrolla världen*. Stockholm: Nordstedt.
- Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg. (2020). *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg*. (SOU2020:34). Stockholm: Nordstedt. www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/06/sou-202034/
- Utredningen om konfessionella inslag i skolväsendet. (2019). *Nya regler för skolor med konfessionell inriktning*. (SOU2019:64). Stockholm: Nordstedt.
- Vetenskapsrådet. (2017). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Vikdahl, L. (2018). *Det kommer inte på tal: En studie om religiös och kulturell mångfald i grundskolan*. Skellefteå: Artos Academic.
- Weestergaard, E. (1976). Vad är pedagogik?. I Westergaard, E., Löfstedt, J-I och Ödman, P-J. (1976). *Perspektiv på pedagogik: Introduktion i pedagogisk filosofi från Platon till Habermas*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Bilaga 1

DELTA I UNDERSÖKNING OM NATUR- OCH KULTUR-UPPLEVELSER I FRITIDSHEM?? 😊

Jag söker Dig som en av sex till åtta **fritidspedagoger** eller **fritidserfaren personal**, som vill delta i att **intervjuas i oktober** om natur- och kulturupplevelse i fritidshemmet.

Varför och vem är jag som intervjuar?

Intervjuerna är för min **examensuppsats** till att bli behörig lärare i fritidshem, från Högskolan i Kristianstad. Jag som vill spela in intervju med fritidspersonal är själv sen länge verksam som (obehörig) lärare i fritidshem. Just nu arbetar jag vid en grundskola i [REDACTED].

Hur och när vill jag ha Ditt svar?

Jag uppskattar svar om deltagande eller ej, **senast 25 oktober**, till mig om Du vill delta till: [REDACTED] eller på telefon: [REDACTED]. Jag kan redan nu säga att det är måndagar, onsdagar eller fredag förmiddagar som jag kan genomföra intervjuer. Du får gärna redan i ditt första svar ange vilket av nämnda veckodagar som passar dig bäst. Min lärare/handledare heter Anders Eklöf och nås på: [REDACTED].

Vad kommer frågas, och skrivs om?

Tanken med uppsatsen och därmed frågorna i intervjun är att utforska vilken form som **natur- och kulturupplevelser** har i fritidshemmet och hur det arbetas med det. Det kan vara upplevelser i arbetet med **lek och skapande** i fritidshemmet, men också på **utflykter** och samarbeten med närsamhället. Det handlar om barnens **frihet, kultur och identitet**.

Något om det praktiska...

Tanken är 30 – 60 min intervju på din arbetsplats (om du arbetar i Göteborg) eller **via zoom**. Om du ska delta, behöver du, läsa igenom, kryssa i en ruta och skriva under detta brevets baksida, med rubriken ”Informerat samtycke” där information med etik och dina rättigheter. Målet är att genomföra intervjun under oktober eller början av november månad. Själva uppsatsen kommer vara klar i januari. Tipsa gärna om kollegor som kanske kan vara villiga ställa upp.

INFORMERAT SAMTYCKE

till deltagande i intervju som spelas in eller enkät för undersökning till examensuppsats

Nicklas Sundbergs examensuppsats om natur- och kulturupplevelser i fritidshem

Insamling, bearbetning, presenterande och rensning av information från personer som deltar i forskning och forskningsorienterade undersökningar ska enligt god forskningssed ske med respekt för personliga frihet och integritet. Det innebär att deltagare har rätt att få veta vad syftet med undersökningen är, hur informationen en lämnar kommer hanteras och ha möjligt att när som helst dra tillbaka sin medverkan. All informationen ska samlas in, bearbetas, sparas och rensas på ett genomtänkt, datasäkert, ärligt, transparent och för undersökningssyftet rimligt sätt.

Lagstiftning och forskningsetisk kodex säger att intervjuer alltid i sig är **personuppgifter**, oavsett vad som nämns i dem. En del typer av personuppgifter som ses som särskilt känsliga får dock inte alls samlas in för examensarbeten. Dit hör bland annat uppgifter om religiös eller filosofisk övertygelse, etnicitet, politiska åsikter, medlemskap i fackförening och uppgifter om hälsa eller sexualliv (SFS1998:204). Frågor till dig ska inte beröra sådant som är känsliga personuppgifter, utan du allmän reflektion över yrkeserfarenheter runt upplevelser och mening.

Materialet kommer endast vara tillgängligt för uppsatsskrivare, handledare och examinator. Personer, organisationer och platser anonymiseras, pseudonymiseras eller avidentifieras i uppsatsen för din och andras personliga integritetsskull.

Du har rätt att **återta** dina svar och begära att den raderas genom att skriva till: [REDACTED] Du kan också kontakta mig där för att få ta del av uppsatsen när den har examinerats, vilket är planerat till första halvåret av 2023.

Allt intervjumaterial kommer **raderas** när uppsatsen har examinerats, dock senast **juni 2023**.

Samtycke dokumenteras nedan genom kryss i rutan och egenhändig namnteckning nedan.

Jag intygar att jag vill delta i undersökningen inom ovanstående förutsättningar.

Underskrift: _____ Namnförtydligande: _____

Bilaga 2 INTERVJUGUIDE FÖR SEMISTRUKTURERADE INTERVJUER, ca.

30 - 60 min

Ordningsföljden är preliminär. Kursiveringar i frågorna är från läroplanen. Fråga 10 liten prioritet.

Frågor om informanten.

1. Antal verksamma år i fritidshem?
2. Hur **många** nationella identiteter har du själv?
3. Har du en examen i pedagogik, omsorg eller kulturvetenskap?
4. Vad har du för någon examen?
5. Hur mångkulturellt är ditt fritidshem?
6. Säg kort vilka möjligheter till kultur- och naturupplevelser, exempelvis kulturhus eller skog, finns lättillgängligt för ditt fritidshem?

Prioritet 1. Ingångsfrågor (utifrån resonanskriterium Upplevelse, till Världen som Kultur)

7. Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter **konst** på olika sätt i Fritidshemmet, **exempelvis** i form av att *tolka estetiska uttryck* eller uppleva *kulturliv*?
8. Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter **natur** på olika sätt i Fritidshemmet, **exempelvis** i form av att uppleva *friluftsliv* eller de tar del av *företeelser och samband i natur, teknik och samhälle*?
9. Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter **andlighet** på olika sätt i Fritidshemmet, **exempelvis** i form av samtal om livsfrågor, uppmärksammande av kulturella traditioner eller *företeelser och samband i natur, teknik och samhälle*?
10. Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter **historia** eller **något historiskt** på olika sätt i Fritidshemmet, **exempelvis** i samband med *företeelser och samband i natur, teknik och samhälle*?

Förberedda följdfrågor till fråga 7 - 10

11. Vad tänker du framför allt att natur- och kulturupplevelser kan eller ska få eleverna till att själv **göra, tänka** eller **vara**? (*resonanskriterium egenaktivitet*)
12. Vad tänker du att natur- och kulturupplevelser kan eller ska påverka Fritidshemmets syfte att *"utveckla elevers **identiteter** och pröva olika uppfattningar"*? (*resonanskriterium identitetsutveckling*)
13. Hur viktigt är det att i förväg ha i ett utvärderingsbart mål med att ge en möjlighet i fritidshem till natur- eller kulturupplevelser? (*resonanskriterium halvförfogbarhet*)

Prioritet 3. Ingångsfrågor (utifrån förfogbarhetsskäl, förfogbarhet i princip kontra i praktik, förfogbarhetsnivåer)

14. Kan du säga något du tänker **hämmar** lärare och/eller elever till **att i fritidshem** arbeta med **bildning** och/eller **gå djupare** när det gäller **kultur**, såsom att det är osäkert vad det ger eller ovana göra det, att det eventuellt kan exkludera eller diskriminera, att det kräver en del administration och kommunikation runt det för att det ska ske tryggt och ekonomiskt, att det är svårt mäta eller garantera ett resultat av det, att annan administration tar så mycket tid att det är svårt hinna förbereda eller att det inte finns tillräckligt nytt och spännande med det för eleverna? (*institutionella förfogbarhetsskäl*)
15. Kan du säga om något som du tänker **främjar** lärare och/eller elever till **att i fritidshem** att arbeta med **bildning** och/eller **gå djupare** när det gäller **kultur**, såsom att mer information om att uppleva kultur, att det blev enklare ta sig till kultur eller göra olika kulturella aktiviteter, att få mer kunskap om hur det fungerar så det går förklara bättre eller att effektivt skulle kunna bidra till måluppfyllelse i ett tema eller satsning? (*förfogbarhetsnivåer*)
16. Hur tänker du om det blivit **lättare eller svårare** med att ge möjligheter till olika kulturupplevelser och/eller samtala om kultur under din tid som verksam i fritidshem? (*förfogbarhet i praktiken i förhållande till förfogbarhet i princip*)

Prioritet 2. Avslutande, uppsamlade fråga:

Har du några tankar om vad som skiljer sig i att ge möjlighet att utveckla **kunskap / kompetens** från att ge möjlighet till **bildning** när det gäller kultur i Fritidshemmet? (*bildning kontra kompetens*)

Bilaga 3 Enkät. Namn:

1.	Antal verksamma år i fritidshem?	Svar:
2.	Hur många nationella identiteter, exempelvis svensk, har du själv?	Svar:
3.	Har du en examen i pedagogik, omsorg eller kulturvetenskap?	Svar:
4.	Vad för någon examen har du?	Svar:
5.	Hur mångkulturellt är ditt fritidshem på en skala 1 till 5 (om 5 är väldigt mycket och 1 är väldigt lite)?	Svar:
6.	Beskriv kort vilka möjligheter till kultur- och naturupplevelser, exempelvis kulturhus eller skog, finns lättillgängligt för ditt fritidshem?	Svar:
7.	Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter konst på olika sätt i Fritidshemmet, exempelvis i form av att <i>tolka estetiska uttryck</i> eller uppleva <i>kulturliv</i> ?	Svar:
8.	Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter natur på olika sätt i Fritidshemmet, exempelvis i form av att uppleva <i>friluftsliv</i> eller de tar del av <i>företeelser och samband i natur, teknik och samhälle</i> ?	Svar:
9.	Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter andlighet på olika sätt i Fritidshemmet, exempelvis i form av samtal om livsfrågor, uppmärksammande av kulturella traditioner eller <i>företeelser och samband i natur, teknik och samhälle</i> ?	Svar:
10.	Kan du berätta om vad du tänker är viktigt när eleverna möter historia eller något historiskt på olika sätt i Fritidshemmet, exempelvis i samband med <i>företeelser och samband i natur, teknik och samhälle</i> ?	Svar:
11.	Vad tänker du framför allt att natur- och kulturupplevelser kan eller ska få eleverna till att själva göra, tänka eller vara ?	Svar:
12.	Vad tänker du att natur- och kulturupplevelser kan eller ska påverka Fritidshemmets syfte att <i>"utveckla elevers identiteter och pröva olika uppfattningar"</i> ?	Svar:
13.	Hur viktigt är det att i förväg ha i ett utvärderingsbart mål med att ge en möjlighet i fritidshem till natur- eller kulturupplevelser?	Svar:
14.	Kan du säga något du tänker hämmar lärare och/eller elever till att i fritidshem arbeta med bildning och/eller gå djupare när det gäller kultur , såsom att det är osäkert vad det ger eller ovana göra det, att det eventuellt kan exkludera eller diskriminera, att det kräver en del administration och kommunikation runt det för att det ska ske tryggt och ekonomiskt, att det är svårt mäta eller garantera ett resultat av det, att annan administration tar så mycket tid att det är svårt hinna förbereda eller att det inte finns tillräckligt nytt och spännande med det för eleverna?	Svar:
15.	Kan du säga om något som du tänker främjar lärare och/eller elever till att i fritidshem att arbeta med bildning och/eller gå djupare när det gäller kultur , såsom att mer information om att uppleva kultur, att det blev enklare ta sig till kultur eller göra olika kulturella aktiviteter, att få mer kunskap om hur det fungerar så det går förklara bättre eller att effektivt skulle kunna bidra till måluppfyllelse i ett tema eller satsning?	Svar:
16.	Hur tänker du om det blivit lättare eller svårare med att ge möjligheter till olika kulturupplevelser och/eller samtala om kultur under din tid som verksam i fritidshem?	Svar:
17.	Har du några tankar om vad som skiljer sig i att ge möjlighet att utveckla kunskap / kompetens från att ge möjlighet till bildning när det gäller kultur i Fritidshemmet?	Svar:

Jättetack för dina svar! 😊 Nicklas Sundberg [REDACTED]